

Образование и антикоррупция

София, 2005 г.

Публикацията се осъществява с финансовата подкрепа на Американската агенция за международно развитие (USAID).

Сборникът съдържа работни материали и резултати от работата на неправителствени организации осъществили проекти по програмата “Гражданското общество срещу корупцията” на *Коалиция 2000* през 2003-2004 година. Материалите се отнасят до основни проблемни области като корупция в сферата на образованието, антикорупционното образование във висшите и средните училища и добри практики за въвеждане на посредничеството като средство за разрешаване на конфликти и превенция срещу корупцията на университетско ниво или в средното училище.

© *Коалиция 2000* и Център за изследване на демокрацията
Всички права запазени.

ул. “Александър Жендов” 5, 1113 София
тел. (+359 2) 971 3000, факс (+359 2) 971 2233
coalition2000@online.bg
www.anticorruption.bg

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Превенция и борба срещу корупцията чрез гражданското образование в българското училище. Основни насоки и препоръки за периода 2005-2007 година. Проект.	3
2. Медиен мониторинг на корупцията в образованието за периода 2000 – 2004 г. <i>Коалиция 2000</i>	8
3. Електронно учебно помагало: “Антикорупция и гражданство: пътеводител за бъдещи граждани.” Фондация “Пайдея”	16
4. Антикорупционното образование и възпитание на студентите – значима част от гражданското им формиране. Фондация “Социален диалог”	20
5. “Беседи по антикорупция”: модели за преподаване на антикорупция в средното училище. Асоциация “Родители”	28
6. Корупцията в средното образование. Социологическо изследване. Сдружение “Елисавета Кларк и Пенка Касабова”	30
7. Типология на корупционните практики във висшите училища в България и стратегия за противодействие. “Асоциация за социални изследвания”	32
8. Социални корени на различните типове и форми на корупционни практики във висшите училища в България. Фондация “Общности 2002”	43
9. Правилник за дейността на обществения посредник в СУ “Св.Климент Охридски”. Фондация “Социален диалог”	46
10. Вътрешни правила за работа на училищните посредници. Проект. Българска асоциация за извънсъдебно решаване на спорове.	50

1. Превенция и борба срещу корупцията чрез гражданското образование в българското училище

Основни насоки и препоръки за периода 2005-2007 година

Настоящият документ е подготвен от работна група на Коалиция 2000 и е опит да се очертаят основните дейности в работата по въвеждане на антикорупционното образование като елемент от гражданската подготовка в българското училище в процеса на присъединяването на Р България към Европейския съюз. Документът е адресиран до образователните институции и всички държавни и местни власти, граждански организации, медиите и деловите среди, които пряко или косвено са ангажирани с политиките и мерките за превенция на корупцията в българското общество и образованието на младите българи.

1. Въведение

Корупцията е обществено явление, което накърнява основни права на гражданите в демократичното общество и равенството на неговите членове пред закона и прилагашите го институции. Нивото на корупцията и необходимостта от противодействие срещу нейните прояви се тълкуват като важни критерии за утвърждаването на демократичните институции и за въвеждането на съвременните стандарти на прозрачност и контрол в управлението на обществото. Ефективността на борбата срещу корупцията се превърна в един от основните измерители за напредъка на България в предприєдинителния период и придобиват голямо значение в процесите на европейската и североатлантическата интеграция.

Голяма крачка напред в борбата срещу корупцията е инкриминирането на предлагането и взимането на подкуп от българското законодателство. Сама по себе си, такава модерна законова рамка има значителни превантивни функции по отношение на това негативно социално явление. Макар и абсолютно необходима, тя обаче е недостатъчна. Ефективността на нейното действие зависи в голяма степен от доброто познаване на закона и от наличието на активна позиция от страна на всеки български гражданин по отношение на този сериозен обществен недъг на съвременността – все елементи от модерната гражданската образованост. Силно и ефективно гражданско образование би могло да бъде гаранция за повишаване на нетолерантността към различни корупционни практики, за недопустимост на използването им от страна на самите граждани, което би ограничило корупцията.

Засилването на антикорупционния потенциал на гражданското общество е в зависимост от разпространяването на знания, информация и усвояването на умения, целящи развитие на общественото съзнание, повишаване на обществената нетърпимост към корупцията и осигуряване на максимална публична подкрепа за действия, насочени срещу нея. Една от конкретните и дългосрочни цели в това отношение е въвеждането на антикорупционно образование на българските граждани и особено на младежите.

Сред целевите групи, които са обект на политиките за превенция и борба с корупцията, младите хора са приоритет – както заради тяхната съществена роля в развитието на страната в дългосрочен план, така и заради естествено по-големите възможности да се подпомогне развитието на техните граждански позиции, които са все още в процес на формиране. Ключова роля в това отношение има образованието.

Училищната институция има огромен потенциал за влияние върху обществените нагласи, защото е натоварена в най-голяма степен с мисията да формира у младите българи знания и умения за активно гражданско участие в обществения живот. Училищната общност обхваща около 950 000 души на възраст от 6 до 19 г., над 80 000 преподаватели и приблизително 20 000 души помощен педагогически персонал. Същевременно тя влияе върху формирането на обществени нагласи чрез тясната си връзка със семействата на учениците и местната общност, доколкото на практика голяма част от българското общество е ангажирана пряко или косвено или се намира

под влияние на училищните дейности. Ресурсът, с който разполага образованието трябва да се използва по-ефективно за решаване на национално значими проблеми и проблеми на местните общности, сред които е превенцията и противодействието на корупцията.

През последните години проблемите на антикорупционното и гражданското образование бяха приоритетни за редица граждански организации и висши и средни училища в различни градове на страната. В рамките на програмата “Гражданското общество срещу корупцията” на *Коалиция 2000* с подкрепата на Американската агенция за международно развитие бяха изпълнени пилотни проекти с цел апробация на различни форми на антикорупционно обучение и методики, създаване на учебни помагала, в т.ч. курс за он-лайн обучение, подобряване на училищната среда с оглед превенция на корупционни действия, информация за които се намира в приложението към настоящия документ. По същите проблеми бяха проведени няколко публични дискусии, които потвърдиха повишения обществен интерес и актуалността на темата за антикорупционно гражданско образование.

Целта на настоящия документ е на основата на анализ на институционалната и нормативната база, на учебната документация, на пилотни проекти и добри педагогически практики, да се предложат решения за въвеждане на антикорупционно образование като част от гражданското образование в българското училище.

2. Основни направления в работата за въвеждане на антикорупционно образование като елемент от гражданското образование

2.1. Учебна документация

2.1.1. Държавните образователни изисквания за учебно съдържание на предметите от Културно-образователната област “Обществени науки, гражданско образование и религия” са условие за въвеждане на антикорупционно обучение и позволяват интеграция на по-голямата част от стандартите във всички дисциплини, обхванати от нея. Специално предимство за успех в това отношение представляват Държавните образователни изисквания за учебно съдържание по гражданско образование (II - XII кл.), които позволяват практическото включване на разглежданата проблематика, не само в тази, а и в останалите културно-образователни области.

2.1.2. На ниво учебни програми съществуващите възможности за включване на антикорупционна проблематика в обучението по различни учебни предмети са неравномерно разпределени в отделните години на обучение. И в това отношение интегралният подход може да осигури по-голяма равномерност и ритмичност на заниманията на учениците с антикорупционна проблематика във всички образователни нива от II до XII клас.

При анализ на Държавните образователни изисквания, програмите и учебното съдържание по предметите от Културно-образователната област “Обществени науки, гражданско образование и религия” се открояват няколко тематично-проблемни области, които притежават сериозен потенциал за интегриране на антикорупционна проблематика, а именно:

- значение на върховенството на закона и на нормативната уредба за функциониране на демократичното общество;
- функции и работа на националните и местните институции;
- разбиране и прилагане на гражданските права и задължения от всеки член на демократичното общество;
- роля на гражданското общество за контрол върху институциите;
- роля на международното сътрудничество за развитието на съвременния свят и решаването на глобалните проблеми.

Пред вид констатираните добри възможности на съществуващите Държавни образователни изисквания и програми, на настоящия етап се откроява на първо място необходимостта от отделяне на специално внимание върху разработването на адаптирани за нуждите на учебния

процес помагала с антикорупционна насоченост, които да се ползват наред с наличните учебници по предметите от Културно-образователната област “Обществени науки, гражданско образование и религия”, както и публикациите на *Коалиция 2000* “Антикорупция. Учебно помагало”/2003 г./ и “Корупцията в 100 отговора. Справочник” /2004 г./.

2.2. Добри педагогически практики

2.2.1. Интегриране на учебен материал с антикорупционна насоченост в съществуващите учебни предмети

- от първи до четвърти клас - “Роден край” и “Човекът и обществото” от КОО “Обществени науки, гражданско образование и религия” и “Околен свят” и “Човекът и природата” от КОО “Природни науки и екология”,
- от пети до осми клас - “История и цивилизация”, “География и икономика”, раздел “Природни науки и екология”, “Български език и литература”,
- От девети до дванадесети /тринадесети/ клас - “Етика и право”, “Свят и личност”, “История и цивилизация”, “География и икономика”, “Психология и логика”, “Философия”, “Български език и литература”.

2.2.2. Час на класа (I-XII кл.) и включване на темата “Антикорупция” в годишния план на училищата

Включването на антикорупционната тематика в Час на класа в лекционна и дискусийна форма има положителен ефект и позволява да бъде използван значителният потенциал на този учебен час на всички нива в средното образование.

2.2.3. Извънкласни и извънучилищни дейности на учениците от всички възрасти

Извънучилищните дейности са допълнително средство за повишаване на знанията и уменията на учениците за изграждане на активна гражданска позиция и нагласи недопускащи корупционни практики. Такива форми като “обучение на връстници”, дискусийни клубове с участие на ученици, учители и родители, конкурс за есе или рисунка по теми на гражданското общество, посещения на държавни и общински институции и запознаване отблизо с тяхната работа допринасят за повишено гражданско самосъзнание и възпитаване в духа на съвременните стандарти на гражданското образование, на изискванията за прозрачност и защита на граждански и човешки права.

2.2.4. Свободно избираема подготовка “Антикорупция” (IX-XII кл.).

Учебната програма “Антикорупция” – Свободно избираема подготовка в IX-XII клас, изготвена от работна група на Министерство на образованието и науката през 2004 г. е първи опит в образователната система в България да бъде включено систематизирано представяне на основните проблеми свързани с превенцията и борбата срещу корупцията. Програмата предоставя възможност за формиране на разбиране за корупцията като социален проблем, за разширяване и задълбочаване познанията на учащите се в процеса на изграждане на активно гражданско съзнание и поведение и за промяна в обществените нагласи по посока на нетърпимост спрямо корупцията. През учебната 2004-2005 година в редица училища в различни градове на страната беше заявен интерес към преподаване на Свободно избираемата подготовка Антикорупция.

2.2.5. Национален конкурс за учители по гражданско образование (МОН и НИО)

2.3. Подготовка на педагогическите кадри

- Позитивни стъпки в това направление са стартиралите през учебната 2004- 2005 г. в СУ “Св. Климент Охридски”, Факултет по Педагогика, учебни програми по антикорупционно образование за студентите от специалностите Педагогика и Социални дейности, с които се повишават гражданската и антикорупционна компетентност на бъдещите педагогически съветници, учители, възпитатели, социални работници.

- За първи път през 2004 г. бяха включени антикорупционни теми и в програмите на Департамента за информация и усъвършенстване на учителите към Софийския университет.
- С положителен ефект са семинарните занятия за учители, на които се обсъждат както съществени проблеми на корупцията и антикорупцията, така и методиката на обучение и учебни програми.

2.4. “Прозрачно училище” - подобряване на училищната среда и взаимодействието между учители, ученици, родители.

Идеята за “прозрачно училище” включва постигане на максимална яснота и публичност на правилата, по които функционира училищната общност, съставляваща образователен модел, в който всички участници имат конкретно очертани права и отговорности:

- Повишаване ролята на училищните настоятелства в решаването на важни въпроси на училищната общност. В подкрепа на по-голямото участие идват и резултатите от изследванията, които показват, че родителите са готови да сътрудничат на училището като участват в обучителни курсове, семинари и конференции, както и в тренинги по теми като граждански и човешки права, общуване и човешки взаимоотношения.
- По-добро, по-активно взаимодействие между родителите и училището е една от гаранциите за подобряване на училищната среда, с положителен ефект за по-добрата комуникация между семейството и училището и условие за определяне на правата и задълженията свързани с процеса на обучение, възпитание и поведение, за ясното регламентиране на отношенията и намаляване на влиянието и натиска на различни корупционни практики.
- Въвеждането на форми и средства за решаване на конфликти отговаря на реална потребност на училищната среда и на взаимоотношенията между участниците в нея, които са на различна възраст, пол, етнос, образование, социален статус, квалификация, цели и ценности т.н. Решаването на възникващите междуличностни и групови конфликти на интереси от страна на училищен посредник, институционализиран на ниво район, община, област или по друг начин принадлежи към характеристиката на съвременното “прозрачно училище”.

2.5. Засилване на връзките с държавните и местните образователни институции и с гражданското общество

Партньорството на образователните институции с централните и местните власти, със структурите на гражданското общество, бизнеса, медиите е от първостепенна важност за постигане на устойчиво развитие на училището като неразделна структура в съвременната социална, икономическа и политическа реалност и за осигуряване на бъдещата реализация на младите поколения българи.

- Направени са първи стъпки за създаване на Обществени съвети на ниво общини и области, в които се осъществява партньорство на представители на местната власт – кмет и общински съвет, на медиите, неправителствени организации и представители на училищната общност, които със свои решения и препоръки, вкл. и за гражданското антикорупционно образование и подобряване на училищната среда допринасят за превенцията и борбата срещу корупцията.
- Партньорството на училищната институция с представители на бизнеса, синдикатите, организации на работодателите и други допринася значително за правилни решения относно стратегиите за развитие на местните общности, вкл. и на образованието и човешките ресурси, за ценностната ориентация и мотивацията на учащите се и тяхната бъдеща реализация. Различните възможни форми на сътрудничество спомагат за намаляване на дистанцията между днешния и утрешния ден на младите хора, скъсяват пътя от училището до пазара на труда и реалния живот.

3. Препоръки

3.1. Министерство на образованието и науката в партньорство с академичната и училищната общности да продължи процеса на въвеждане на антикорупционното образование като предприеме необходимите стъпки за подпомагане на:

- Разработка и издаване на пакет от учебтелни материали, съобразени с възрастовите особености на учениците и улесняващи преподавателите и класния ръководител, вкл. он-лайн и други помощни материали, които да бъдат използвани в учебния процес заедно с учебниците по другите предмети от Културно-образователната област "Обществени науки, гражданско образование и религия",
- Организиране на квалификационни курсове по антикорупция за учители,
- Подготовка за въвеждане на антикорупционното образование чрез интегриране в преподаваните предмети през учебната 2006-2007 г.,
- Насърчаване на научните изследвания по проблеми на гражданското и антикорупционното образование,
- Включване на антикорупционното образование в контекста на дейностите на обявената от Съвета на Европа Година за демократично гражданство чрез образование (2005 г.),
- Популяризиране в международен мащаб на националните образователни постижения в областта на превенцията и противодействието на корупцията като част от мерките за изграждане на позитивен имидж на България.

3.2. Висшите училища, които подготвят бъдещите учители, педагогически съветници и социални работници, във взаимодействие с Министерство на образованието и науката да предприемат организационни и регулативни мерки за въвеждането на:

- Самостоятелни курсове на бакалавърско равнище по "Гражданско и антикорупционно образование" в педагогическите специалности,
- Магистърски програми по Педагогика /"Гражданско образование"/,
- Курсове по Следдипломна квалификация по гражданско и антикорупционно образование.

3.3. Комисията за координация на работата по борбата с корупцията, Областните управи и общините във взаимодействие с Националното сдружение на общините в Р България да оказват подкрепа на инициативите свързани с:

- Въвеждане на антикорупционното образование в различните му форми в общинските, държавните и частните училища ,
- Стимулиране на прозрачност в училищната среда и утвърждаване на подходящи форми на тристранния образователен модел: учители, ученици, родители,
- Създаване на условия за по-тясна координация и партньорство между всички институции ангажирани с проблемите на образованието, бизнеса, синдикатите и неправителствени организации за издигане ролята на училището при решаване на стратегически проблеми за местните общности, за утвърждаване на единен стандарт на критерии и морални ценности, за превенция и противодействие на корупцията,
- Провеждане на активна информационна политика, която да стимулира публичния дебат и медийното отразяване и постигане на широка обществена подкрепа за антикорупционното и гражданското образование.

За контакти:

Живка Дамянова

гл. експерт,

Коалиция 2000

тел. (+359 2) 9713000.352

ел. поща: zhivka.damyanova@online.bg

www.anticorruption.bg

2. Медиян мониторинг на корупцията в образованието за периода 2000 – 2007 г.

Теодора Върбанова
Медийна група на Коалиция 2000

1. Методология

Наблюдавани медии:

Ежедневници: „Труд“, „24 часа“, „Сега“, „Новинар“, „Стандарт“, „Монитор“, „Пари“, „Дневник“, „Дума“, „Нощен труд“, „Демокрация“

Седмични издания: „Капитал“, „Банкер“, „168 часа“, „КЕШ“, „Политика“, „Седем“, сп. „ТЕМА“

Радио- и телевизионни канали: Българска национална телевизия, Българско национално радио, Дарик радио, БТВ, Нова телевизия, Радио Свободна Европа.

Агенции и интернет медии: Българска телеграфна агенция, Агенция Фокус, Агенция Нюз.бг, НетИнфо, Медиапул, Всеки ден.

Наблюдаван период: 01.01.2000 г. – 31.12.2004 г.

Обем на извадката: 6568 материала (публикации и стенограми на радио- и телевизионни предавания)

Ключови думи: образование, университет, училище, гимназия, корупц* (корупция, корупционни, корупционен), подкуп, рушвет, злоупотреби

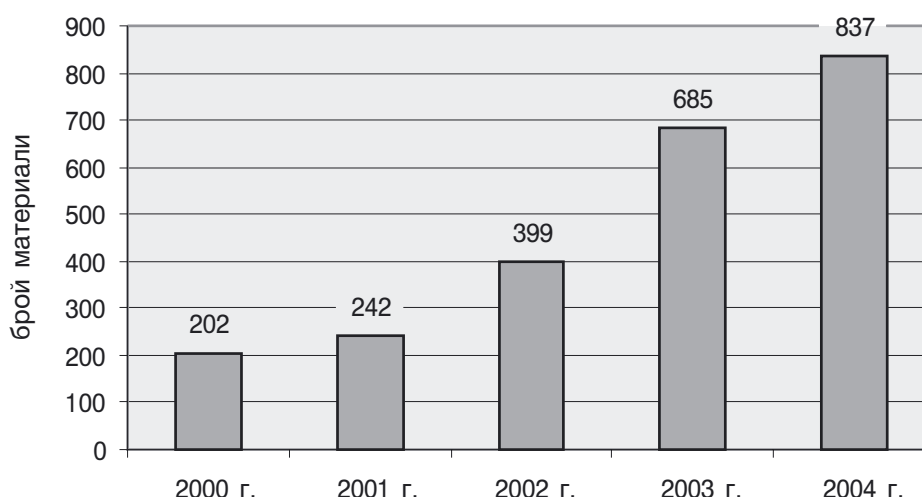
2. Въведение

През последните години темата за проблемите на българското образование се поставя все по-остро в политическите и обществените среди. Наред с традиционните проблеми – ограничено финансиране, остаряла материална база, съкращения на учители и демографски срив, довел до закриване на редица училища в малките населени места, все по-остро се поставя и въпросът за ширещата се корупция във всички нива на образователната система – от класните стаи, до министерските кабинети. Острата необходимост от радикални реформи в системата все по-ясно се осъзнава и от обществеността. Най-ясно доказателство за това е, че всички значими политически и икономически субекти се обединиха около предложението образованието да е най-важните приоритети за управлението на страната ни в следващите години.

3. Публична среда

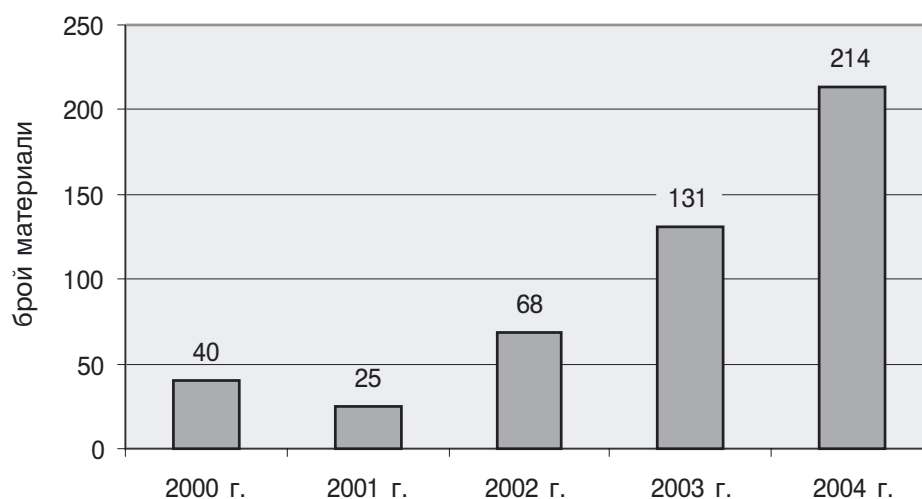
Най-широка публичност дебатът за корупционните практики в системата на образованието добива чрез средствата за масова информация. През последните пет години ясно личи постепенното засилване на интереса на медиите. В извадката попадат общо 6568 материала, в които пряко или косвено се засяга темата за корупцията в българската образователна система. Както е видно от Графика 1 повече от четири пъти се е увеличил броят на материалите от началото на 2000 г. до края на 2004 г. Това са материали, в които се коментира темата най-общо, без да се посочват конкретни примери – анализите, коментарите, информационни материали, свързани с въвеждането на антикорупционни мерки.

Графика 1. Брой материали, свързани с корупционната тема (ключови думи: образование и корупц*)

Почти двойното увеличение през 2002 г. в сравнение с предишните може да се обясни с приетите промени в няколко ключови нормативни акта, които регулират образователната система – Закона за висшето образование, Закона за народната просвета, наредби и правилници. През 2003 г. за пръв път в медиите се даде широка гласност на корупционните практики, публична тайна за обществото – освен изнесените неоспорими данни от редица социологически изследвания, благодарение на качествени журналистически разследвания бяха изобличени и скандални случаи на корупция и злоупотреби в средните и висши училища. Критерият, по който са селектирани материалите, позволява да се отграничат тези, в които се говори за едни от най-разпространените форми на корупцията – искането/предлагането на пари. И тук се забелязва увеличение на публикациите през отделните години. Ограниченият брой на материалите през първите две години на наблюдавания период не означава, че темата не е била актуална. През този период именно започна дебатът за ширещата се корупция във всички сфери на общественно-икономическия живот. Това позволи през следващите години гражданското общество да се активизира и да започне да преследва корупционното поведение в социалната сфера. През последните две години в медиите бяха описани редица злоупотреби и нерегламентирани действия в образователната система –при приемите в гимназии и университети, при оценяването, в дейността на държавните институции по регулиране дейността на образователната система и т.н. Именно след през 2002 г. беше издадена и първата присъда за корумпиран преподавател, а година по-късно в медиите гръмна и един от най-големите скандали за злоупотреби в българското висше образование.

Графика 2. Брой материали, отразяващи конкретни корупционни практики (ключови думи: образование, подкуп, рушвет)

По-конкретното анализиране на извадката дава представа за съотношението на материалите, посветени на корупцията в средното и във висшето образование. Графика 3 и Графика 4 показват, че през всичките години повече се коментира корупцията в университетите. Логичното обяснение е, че именно за висшите училища има няколко доказани случая на корупция и злоупотреби. Броят им се увеличава рязко през 2003 г. Причината е, че в началото на годината след редица публикации в медиите гръмна скандал около незаконните филиали на Великотърновски университет „Св. Кирил и Методий“. В пресата бяха публикувани документи, уличаващи ръководството на ВУЗ-а в мащабни финансови злоупотреби в размерна милиони левове. Силният обществен и политически натиск принуди парламентарната комисия за борба с корупцията да започне проверка и да сезира прокуратурата и Сметната палата. Започна проверка, а на университета беше забранено да приема повече студенти в т.нар. „центрове за изнесено обучение“. В продължение на половин година медиите следяха от близо развитието на скандала. Само за периода април-септември 2003 г. има регистрирани 158 публикации по темата.

02.1.2003 г. *Как функционира измамата?* (в.СЕГА)

02.1.2003 г. *И държавата участва в измамата с незаконните филиали на вузовете* (в.СЕГА)

04.4.2003 г. *Ректор върти жив плагнешки грабеж* (НОВИНАР)

08.4.2003 г. *Частният бизнес на Великотърновския университет* (в.СЕГА)

14.4.2003 г. *Великотърновският университет компрометира висшето образование* (МОНИТОР)

31.7.2003 г. *Филчев вика ректор за незаконни филиали* (в.СЕГА)

31.7.2003 г. *Викат в прокуратурата зам.-министър и ректор* (МОНИТОР)

31.7.2003 г. *Филиали на Търновския вуз газели закона* (ТРУД)

Именно развитието на скандала с ВТУ е един от най-ярките примери за силата на медиите при формиране на обществено мнение и държавна политика. Още от 2000 г. епизодично в централния печат се появяваха информации за незаконната дейност на ВУЗ-а:

25.7.2002 г. *Филиалите на ВУЗ в София незаконни* (НОВИНАР)

04.7.2002 г. *МОН срещу Великотърновския университет* (ДАРИК РАДИО)

11.9.2001 г. *Стотици първокурсници приети незаконно* (в.СЕГА)

30.8.2000 г. *Университет приема студенти незаконно* (ТРУД)

Едва когато медиите обединиха усилията си в изобличаването на злоупотребите, държавата реагира адекватно.

Аналогичен скандал, но в средното образование се разрази през лятото на същата година. Тогава голямо разследване на в. „Новинар“ доказа, че на изпита по литература след седми клас за елитните гимназии отличната оценка е струвала 1000 лева. Големият скандал предизвика проверка на Министерство на образованието. А резултатът беше, че уволниха министъра (макар и да не бе обявена причината за отстраняването му, медиите го свързваха с провала и корупционните скандали при кандидатстването).

19.6.2003 г. *„Изпитът по литература опорочен“*

04.7.2003 г. *„1000 лв. за шестица по литература“*

05.7.2003 г. *„Атанасов обеща проверка. Освен дъщерята на министъра шестица има и племенницата на Мария Гилова“*

07.7.2003 г. *„Как се купува шестица“*

11.7.2003 г. *„Зрителите на БНТ срещу купените шестици“*

11.7.2003 г. *„Прокуратурата подхваща купените шестици“*

10.7.2003 г. *„Изпитите незаконни, Атанасов няма право да определя темите“*

19.7.2003 г. *„Може да декласират щерката на Атанасов“*

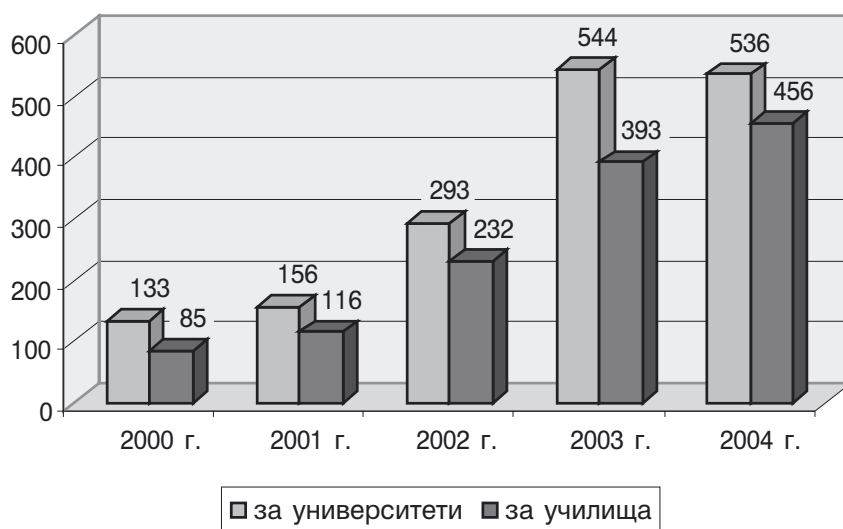
2004 година е доминирана от изнасянето на редица данни за корупция в системата на висшето образование от авторитетни социологически и неправителствени организации. Само в периода септември-декември 2004 г. са публикувани 83 материала, в които се цитират различните изследвания. В резултат на това в обществото започна усилен дебат как да се ограничат корупционните практики във ВУЗ.

02.12.2004 г. *Едва 40 сигнала за корупция във ВУЗ (в.СЕГА)*
 01.12.2004 г. *Сигнали за корупция във висшето образование (БНТ)*
 08.12.2004 г. *В България нямамо некорумпиран ВУЗ (ТРУД)*
 08.12.2004 г. *Социолози: "Няма ВУЗ без корупция" (ДУМА)*
 15.11.2004 г. *65% от студентите убедени, че има корупция сред преподавателите им (Mediapool)*
 27.10.2004 г. *Студентите крият, че плащат за изпити (ДНЕВНИК)*
 26.10.2004 г. *Студентите дискутират темата "корупция" в неформални разговори (News.bg)*

По отношение на средното образование 2004 г. беше белязана с показния арест на директорката на дирекция „Образование“ в Столичната община, в момент на получаване на подкуп от 2000 лева от търговец, за да му издаде разрешение за обслужването на няколко стола и бюфета на софийски училища. В извадката попадат 61 материала по темата. Това е и първият случай на арестуван за корупция чиновник от системата на средното образование.

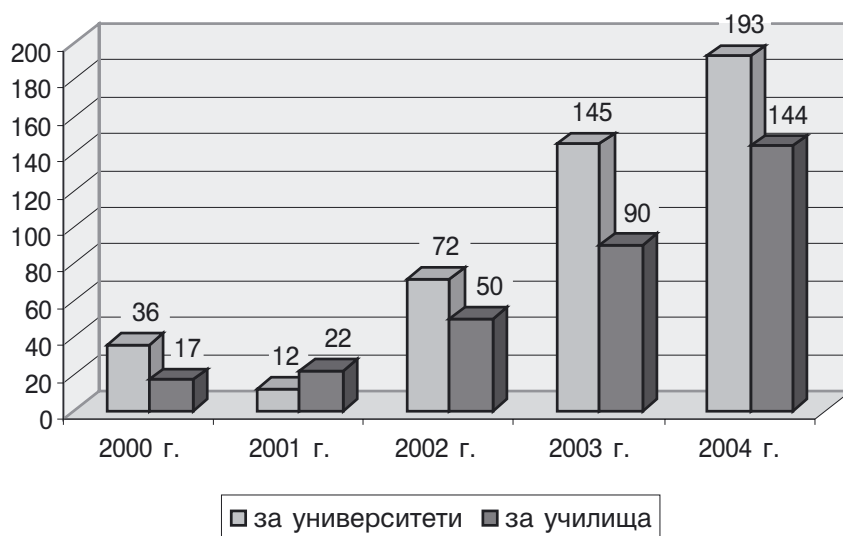
29.09.2004 г. *Съдът отстрани подкупна общинарка (СТАНДАРТ)*
 29.09.2004 г. *Отстраниха общинарката, хваната с 2000 лв. подкуп (МОНИТОР)*
 22.09.2004 г. *Оставиха подкупната общинарка на свобода (МОНИТОР)*
 22.09.2004 г. *Попова остава на свобода срещу 1000 лв. (24 часа)*
 13.09.2004 г. *Съдът пусна под парична гаранция шефката на столичния образователен инспекторат (Dnevnik.bg)*
 12.09.2004 г. *Обвиниха образователната шефка за подкуп (24 часа)*
 11.09.2004 г. *Служителка на Софиянски хваната с подкуп (НОВИНАР)*
 10.09.2004 г. *Началникът на "Образование" - арестувана с подкуп (ДАРИК РАДИО)*

Графика 3. Брой материали, свързани с корупционната тема (ключови думи: университет, училище и корупц*).

Големите корупционни скандали все още остават малко на фона на общото „говорене“ за корупцията в образователната система в публичното пространство.

Графика 4. Брой материали, отразяващи конкретни корупционни практики (ключови думи: университет и училище, гимназия и подкуп, рушвет)

Прогресивно увеличаващият се брой на материалите доказва нарасналия обществен интерес към темата. На фона на общия брой, материалите, имащи отношение към корупцията остават относително малко. От Графика 5 ясно личи, че през годините отношението между всички материали, и тези, отнасящи се до образованието, остава постоянен.

Графика 5. Съотношение на общия брой материали, имащи отношение към корупционната тема, и материалите, в които се коментира корупция в образователната система.

Характерно за последните години е, че се промени характерът на представяната информация. От една страна това се дължи на обективни фактори – все повече държавни и неправителствени организации започнаха да оповестяват данни за корупция в образователната система. От друга, страна самите медии иницираха разкриването на корупционни скандали и примери за злоупотреби. На базата на медийното представяне на темата могат да се открият няколко характерни типа корупционни практики.

4. Типове корупционни практики в средното образование

4.1. На държавно ниво:

- При оценяване на проектите на издателствата за учебници и учебни помагала.

Този скандал е перманентен. Той избухва с нова сила в началото на лятото на всяка година, когато от Министерство на образованието обявят конкурсите. Според неспечелилите издатели техните конкуренти плащат подкупи на оценителите, за да одобрят техен проект. Другият случай е, когато служители в министерството са съавтори на учебниците и оказват натиск или лобират за своите проекти.

01.09.2004 г. *Конкурсът за учебниците пак скара издателите* (ДНЕВНИК)
31.08.2004 г. *Фирми фантоми печелят обществени поръчки* (МОНИТОР)
09.09.2003 г. *Издателите: В МОН има корупция* (ДУМА)
09.09.2003 г. *"Просвета" бие "Оксфорд" по английски в класация на МОН* (ДНЕВНИК)
15.08.2003 г. *Най-малките може да останат без учебници (168 часа)*
24.05.2003 г. *Властелинът на учебниците II* (в.СЕГА)
30.01.2002 г. *Новите учебници скараха издатели и експерти* (ДНЕВНИК)
25.07.2001 г. *Издателите бесни заради учебниците* (ТРУД)

При получаването на подкупи от държавни служители, разполагащи с необходимия властови ресурс да се разпореждат с управлението на образователната система или със собствеността на учебните заведения (виж по-горе). В средата на 2004 г. избухна скандал около избора на новите ръководители на общинските образователни инспекторати. Министърът беше обвинен че назначава „свои хора“. В резултат на общественения натиск част от изборите бяха повторени.

20.04.2004 г. *МОН наложи незаконно сито за шефове на инспекторати* (в.СЕГА)
19.04.2004 г. *Жълта чистка в просветата* (ТРУД)

4.2. На локално ниво (в училището, инспектората)

- Прием на „болни“ деца в елитни гимназии. През 2000 г. журналистка разкри как служители от Бургаския инспекторат са уредили 40 деца в гимназии и техникуми с подправени болнични листове. Уличените служители бяха наказани. Този случай остава в медийните архиви като първият, при който журналистът е осъден за разкриване на корупция: две години по-късно Бургаският районен съд осъди журналистката Катя Касабова да заплати 7500 лв. глоби и неимуществени вреди, които е нанесла на инспекторите, като е разкрила корупция.

17.05.2002 г. *Журналисти на протест срещу съдии* (НОВИНАР)
15.05.2002 г. *Журналисти правят седяща стачка пред бургаския съд* (в.СЕГА)
13.05.2002 г. *Журналистка осъдена да плати 6800 лв. обезщетения и глоба* (в.СЕГА)

- В поредица разследвания на в. „Труд“ бяха описани типични примери за „успешно“ влизане в елитни гимназии:
 - тайни кодове в писмените работи;
 - прехвърляне от частна гимназия в еквивалентна българска такава;
 - проверителите не пишат оценките си директно на писмената работа. Окончателното нанасяне на оценката става, когато се отворят малките пликчета с имената;
 - частни уроци при преподавател, който е в оценяващата комисия.

06.03.2004 г. *1000 евро вместо изпит за елитно училище* (ТРУД)
18.07.2003 г. *Тайни кодове за шестици* (ТРУД)
03.07.2003 г. *Щерката на министър с две пълни шестици* (ТРУД)
22.09.2003 г. *7 млн. лв. годишно гълтат частните уроци* (ТРУД)

5. Корупционни случаи във висшето образование

5.1. На държавно ниво:

- Най-шумният скандал датира от 2004 г. След подаден анонимен сигнал медиите разкриват, че служители от Министерство на образованието, Дирекция “Студенти и специализанти” прибират между 1000 и 5000 евро от албански студенти, които се приемат като българи. Възможността да става далаверата са пропусти в законодателството. А иначе така приетите студенти се ползват от правата на българските граждани - плащат годишна такса 200-300 лв. в зависимост от специалността.

05.03.2004 г. *В МОН бъркат Али Ахмети с Гоце Делчев* (НОВИНАР)

25.02.2004 г. *Още преди изпитите в МОН имало списък кой да бъде приет във ВУЗ* (НОВИНАР)

25.02.2004 г. *В МОН имало списък кой да влезе във ВУЗ* (НОВИНАР)

24.02.2004 г. *МОН свиква пресконференция заради разкрития на “Новинар”* (НОВИНАР)

23.02.2004 г. *Корупция в МОН* (НОВИНАР)

5.2. На локално ниво (в училището, инспекторатът)

- Безспорно най-коментираната корупционна практика е плащането за изпит. Няколко са и конкретните случаи на задържан с подкуп преподавател, които медиите отразяват.

09.03.2000 г. *Корумпиран доцент получи условна присъда* (СТАНДАРТ)

08.03.2000 г. *Защитен свидетел издал варненския доцент за подкупи* (МОНИТОР)

09.03.2000 г. *Първа присъда за подкупен преподавател* (ПАРИ)

19.10.2002 г. *4 г. затвор за подкупен учител* (24 часа)

19.10.2002 г. *Преподавател за 4 г. в затвора заради подкупи* (ТРУД)

19.10.2002 г. *4 години затвор за подкупен преподавател* (НОВИНАР)

20.03.2003 г. *Осъдиха асистент, взел пари от студент* (24 часа)

18.04.2003 г. *Професори взимат по 100 лв. за изпит* (СТАНДАРТ)

В началото на 2002 г. проблемът за наличие на корупция в българските ВУЗ придобива международни измерения, след като Гърция официално обяви, че няма да признава дипломи, издадени в България. Причината се крие в многобройните сигнали от гръцките спецслужби за корупция в българските медицински университети. Според разкрития на медиите оценка “Среден 3” през зимната сесия се купувала за суми между \$150 и \$200, през лятната - \$300. Поправителният изпит струвал е над \$500.

19.03.2002 г. *Мерки срещу корупцията въвеждат в Медицинския факултет в София* (ДЕМОКРАЦИЯ)

16.03.2002 г. *Чуждите студенти бягат, защото не сме в ЕС* (СТАНДАРТ)

01.03.2002 г. *Гърция спира студентите си по медицина у нас* (СТАНДАРТ)

- Продажбата на учебници

Безспорно най-популярната и най-често споменавана корупционна практика е задължаването на студентите да купуват учебници, издадени от съответните преподаватели. Няколко конкретни случая се споменават в медиите:

- в Икономически университет - Варна за изпит по социално осигуряване всички трябвало се явят с книга, в края на която били публикувани тестове. Преподавателят категорично отказвал да допуска с ксерокопия - ценните листове трябвало задължително да бъдат откъснати от учебника;
- друг разпространен “трик” е преиздаването на учебници с малки корекции преди самия изпит. В УНСС доцент по счетоводство разрешавал книгата му да се ползва на изпита, като непременно задавал въпрос от “коригирания” материал;

- заверка на семестър само срещу показан учебник. Цитира се случай с преподавател по финанси от свищовската академия “Д. А. Ценов”, който дава изпит само срещу показан учебник. За да предотврати ползването на един и същи учебник от няколко души, преподавателят ги подписвал.

Във всички материали за корупционни механизми обаче не са споменати имена. Журналистите черпят информация единствено от разкази на потърпевши студенти.

04.10.2002 г. *Преподаватели рекетират със собствени учебници* (СТАНДАРТ)

19.04.2002 г. *В университетите - “препоръчителни” учебници на килограм* (в.СЕГА)

- Подкупи за настаняване в Студентски град

Тази тема неизменно присъства през всичките години на изследваният период в месеците около настаняването на студентите в общежития – през есента. Единственото по-голямо разследване се появи в края на 2004 г., когато екип на в. „168 часа“ и телевизионното предаване „Господари на ефира“, успя да заснеме посредника, който урежда стаи срещу пари и да разнищи цялата схема. Иначе ако се съди по информацията в медиите за цената на едно студентско легло, то тя варира от 150 до 300 долара, а след срива на американската валута цените са обърнати в лева.

12.11.2004 г. *Партийни далавери в Студентски град* (168 часа)

29.10.2004 г. *Да купиш стая в Студентски град* (168 часа)

23.09.2003 г. *150 лв. рушвет за легло в Студентския град* (СТАНДАРТ)

05.08.2002 г. *Студентски град - между лукса и мизерията* (СТАНДАРТ)

14.10.2000 г. *135 студенти твърдят, че са давали подкуп* (СТАНДАРТ)

11.10.2000 г. *Всеки пети студент е подкупвал за общежитие* (НОВИНАР)

6. Заключение

За съжаление липсват данни за публикациите по темата в местния печат. Една част от големите скандали тръгват именно от провинцията. От описаните по-горе материали става ясно, че за да има някакви последици от разкриване на корупционно поведение, медиите трябва системно да следят какво се случва в системата на образованието и да проследяват развитието на всеки един случай – нещо, което много рядко се прави.

Вторият извод, който се налага, е, че темата е актуална само около определени важни събития – изпити, сезон за настанявания в общежития, промени в закон, обявяване на държавни конкурси и др. Тогава се забелязва голяма концентрация на еднотипни публикации в различните издания, докато големите разкрития за корупция и злоупотреби си остават единични.

За контакти:

Теодора Върбанова

Медийна група на *Коалиция 2000*

тел. (+359 2) 9713000.434

ел. поща: tvarbanova@online.bg

www.anticorruption.bg/acedu

3. Електронно учебно помагало: “Антикорупция и гражданство: пътеводител за бъдещи граждани”

Фондация “Пайдеа”

Направата на този пътеводител стана възможна благодарение на усилията и материалната подкрепа на институции и личности, които споделят нашата убеденост в решаващата роля на доброто гражданско образование за ефективното противодействие на корупцията в модерното демократично общество.

Няма как да не благодарим на *Коалиция 2000* и Американската агенция за международно развитие, не само за материалната подкрепа, която ни даде възможност да работим при прилични условия, а и за достъпа до един нематериален, но изключително важен ресурс - натрупания значителен опит на публично-частните партньорства в областта на противодействието на корупцията в България, който беше ценен източник на увереност за нашия екип.

Две национални институции също имат свой принос в процеса на създаването на това помагало: Комисията за координация на борбата с корупцията към Министерски съвет, с нейната решителност да подкрепя превенцията на корупцията чрез училищно образование и Министерство на образованието и науката, с неговата готовност да насърчи образователната система да участва активно в превенцията на корупцията, част от която беше изготвената програма за свободно-избираема подготовка по гражданско образование “Антикорупция”.

И все пак, въпреки благоприятната среда, която създадоха гореизброените институции “Антикорупция и гражданство” нямаше да е възможно без опита и ценните съвети на експертите и преподавателите от Национална училищна мрежа “Европейски уроци”, на които благодарим за отзивчивостта и постоянството им да работят за модернизацията на българското училище без са пестят сили и време. “Антикорупция и гражданство” е в много голяма степен тяхно собствено дело и успешният му път към класната стая е, без съмнение, също в техни ръце.

Електронното помагало е достъпно на интернет адрес: <http://www.paideiafoundation.org>.

Съдържание на електронно помагало

Спирка 1: Корупцията – какво по-точно е това?

- 1.Корупцията като обществено явление. Дефиниции. Корупционни механизми.
- 2.Корупция ли е?
- 3.Знаците, покрай които минахме (основни понятия)
- 4.Пътеки за онези, които искат да знаят повече
- 5.Коментарите на тези, които минаха от тук

Спирка 2: Личност и корупция

- 1.Права на човека и корупция. Отговорности на гражданина и корупция. Корупцията като престъпление.
- 2.Какво бих направил, ако?
- 3.Знаците, покрай които минахме (основни понятия)
- 4.Пътеки за онези, които искат да знаят повече
- 5.Коментарите на тези, които минаха от тук

Спирка 3: Институции и корупция

- 1.Пътеката на гражданството: демокрация-власт-институции-администрация. Процедури и прозрачност. Правото да знам – важният въпрос за достъпа до информация.
- 2.Какво бих направил, ако?
- 3.Знаците, покрай които минахме (основни понятия)

- 4.Пътеки за онези, които искат да знаят повече
- 5.Коментарите на тези, които минаха от тук

Спирка 4: съвременността - Глобализация и корупция

- 1.Пътищата са отворени за всеки, остава да ги направим сигурни. Контрол-свобода-суверенитет. Как се препречва пътят за международната престъпност?
- 2.Какво бих направил, ако?
- 3.Знаците, покрай които минахме (основни понятия)
- 4.Пътеки за онези, които искат да знаят повече
- 5.Коментарите на тези, които минаха от тук

Спирка 5: Социални последици от корупцията

- 1.Власт, пари, доверие и жизнен стандарт - проблемът за целите, средствата и за това кой плаща сметката. Трилърът: "Ужасните сестри Корупция и Бедност".
- 2.Какво бих направил, ако?
- 3.Знаците, покрай които минахме (основни понятия)
- 4.Пътеки за онези, които искат да знаят повече
- 5.Коментарите на тези, които минаха от тук

Спирка 6: възможно ли е общество свободно от корупция?

- 1.Антикорупционни стратегии. Гражданското общество срещу корупцията. Партньорството - едно фантастично оръжие.
- 2.Какво бих направил, ако?
- 3.Знаците, покрай които минахме (основни понятия)
- 4.Пътеки за онези, които искат да знаят повече
- 5.Коментарите на тези, които минаха от тук

"Корупцията не е от вчера": библиотека за любознателни

СЕКЦИЯ ЗА УЧИТЕЛЯ:

Ако сте учител, добре е да знаете, че:

Тук ви предлагаме учебно помагало, предназначено за ученици от гимназиален етап. С него можете да улесните и, надяваме се, да направите по-интересна, работата си в клас, ако преподавате някоя от дисциплините в културнообразователна област "Обществени и гражданско образование" и имате желание да работите с вашите ученици по актуален съвременен проблем какъвто е корупцията. В сега съществуващите учебни програми по обществени науки и гражданско образование за гимназиален етап в българското училище има редица възможности да работите с учениците върху различни аспекти на корупцията като обществено явление и на мерките за нейното предотвратяване. За ваше улеснение сме направили кратък преглед на тези възможности, който ще намерите приложен тук.

Особено полезно помагалото ще бъде за онези от вас, които са проявили инициатива и преподават по одобрената от МОН през 2004 г. Програма за СИП "Антикорупция". За тези от вас, които още не са запознати с програмата, е важно да знаят, че тя представлява част от гражданското образование в училище и е предвидена за часовете по СИП в гимназиалната образователна степен от IX до XII клас. Програмата се основава на утвърдените от МОН ДООИ за учебно съдържание по гражданско образование и дава възможност на учениците да разширят и задълбочат гражданските си познания, умения и компетентности в областта на една от приоритетните задачи на цялото общество - противодействието срещу корупцията. Програмата има интердисциплинарен характер и предполага ангажирането на учениците с повече практически дейности. Тя задава общата тематична рамка по проблемите, свързани с корупцията и борбата срещу нея, ориентирайки учителите при разработването на свои собствени програми, според възможностите на предмета, който преподават, отчитайки както интересите и възрастовите особености на учениците си, така и проблемите на местната общност.

Основната цел на програмата е да подпомогне формирането на познания за корупцията като отрицателно обществено явление и развитието на умения и компетентности у учениците за ефективно противодействие срещу нейните прояви в ежедневието им живот като граждани.

Постигането на тази цел предполага да се повиши чувствителността на учениците по проблемите на корупцията и корупционните практики в обществото; да се подпомогнат учениците в изграждането на собствена гледна точка и ценностна нагласа спрямо корупционни действия; да се насърчат учениците към поведение, което изключва корупционните действия в социалните отношения.

СЕКЦИЯ ЗА УЧЕНИКА:

Ако сте ученик, добре е да знаете, че:

Току що попаднахте на виртуален пътеводител за бъдещи пълноправни граждани. Каним ви на пътешествие в по следите на корупцията, която през последните 5-6 години се сочи от повечето хора и от практически всички институции в българското и всички останали демократични общества като един от същественият проблеми на нашето съвремие – в икономиката, политиката, работата на администрацията, образованието, здравеопазването и къде ли не, но неизменно в области, които пряко засягат качеството на живота на всеки от нас.

Не може да не сте забелязали, че едва ли има седмица, в която медиите да не ни информират за случаи като:

- “пътен полицаи отказа подкуп”;
- “компанията Х се опита да подкупи журналисти”;
- “политическа партия У е получила дарение от държавно предприятие, което има дългове”;
- “заловен беше лекарят Х, в който бяха намерени белязаните банкноти...”;
- “председателят на партия “Благоденствие” и бивш първи министър, подаде оставка в резултат на започналото съдебно разследване за черната каса на партията в началото на 90-те, когато на власт беше правителството на партия “Благоденствие”;
- “министърът на държавната администрация, каза, че електронното правителство е ефикасно средство за намаляване на корупцията и той ще продължи активно да настоява кабинета да финансира информационна система за работещо е-правителство”;
- “социологическа агенция Х публикува данните от изследването си корупцията по професии за второто полугодие – най-корумпирани според гражданите са съдиите... на осмо място по корупция се нарежда образованието” и т.н., и т.н.

Сред този поток от актуална информация все още има една изключително рядка новина – “днес, приключи процесът срещу Х по обвинения в корупция. Х беше осъден на 2 години затвор, за подкупване на служител на Инспекция У”.

Дори да не ви интересуват медиите, неминуемо сте чули/видели някоя от следните случаи с ваши познати и близки:

- “Вчера като се прибирах с колата от клуба ме спряха пътни полицаи. Бях пил само една водка, но за да не ми вземат точки им дадох 20 лева и ми се размина.”
- “Не съм готов за контролното по математика. Ще видя дали докторът няма да ми даде бележка, че съм болен. Казаха ми, че при доктор Х, вървели по 5 лева.”
- “Ами как няма да има шестици У от 10 б, нали баща му всяка година прави дарения на училището. Той може и въобще да не учи и пак ще си има висока диплома накрая”.

Ако тези неща според вас не съществуват или изобщо не ви пука защо се случват, ще се разделим още тук. Никога не е късно да се върнете при нас, когато решите, че дали ще се

случват или не такива неща зависи и от вас самите. Нашият пътеводител е само за млади дами и господа, които се интересуват, съмняват се или са убедени, но никога безразлични. Той е за онези от вас, които смятат, че от тяхната собствена позиция зависи дали ще живеят в общество, което харесват или не. Позицията не се изгражда лесно, още по-трудно се отстоява при сблъсък с други позиции. Всяка позиция съдържа сериозна доза знания, преценка и избор. Освен това тя може да се развива и променя, когато някой от тези елементи се промени. Изобщо позицията си иска усилената работа и затова ще срещнете, ако изобщо срещнете, много малко мързеливи хора с позиция и мнение, което да е интересно за когото и да било друг освен за самите тях.

Ако обаче ви е интересно да научите за какво е целият този шум, как са свързани ниската заплата на ваш роднина и 20-те лева, с които може да е отървете от глоба за пътно нарушение, както и дали наистина училището може да е корумпирано като съдиите във футбола, заповядайте в нашия пътеводител. Засега сме сложили само няколко основни знака и табели, които ни се струват най-съществените. Имайте предвид, че този път още не е изцяло построен. Много умни хора все още изследват, измерват и спорят за някои страни на корупцията и за най-ефективните средства за нейното преодоляване. Много граждани, смятат, че мерките, които се прилагат сега за борба с корупцията, не са достатъчни, а има и такива, които смятат, че корупцията е естествена част от отношенията между човека и властта и е добро средство за пестене на време или решаване на "малки" лични проблеми (като контролното или глобата за пътно нарушение).

И още нещо - за нас е важно какво мислите вие. Събрали сме тук информация и мнения на различни експерти, които да ви помогнат да се ориентирате. Помагаха ни и много от вашите учители - ясно доказателство, че и сред тях има немалко хора, които биха искали да живеят в общество свободно от корупция. Сега е ваш ред да се включите в строителството и маркирането на пътя наравно с възрастните. Разгледайте го. Минете по него напред-назад. Обсъдете с другите какво мислите: прав ли пътят или много заобикаля, сигурен ли е или има много дупки, трябва ли мантинели и обезопасителни мрежи, трябва ли пешеходна алея или са нужни само скоростни платна, имате ли идея за друг маршрут или нови знаци? Кажете ни какво мислите. Важно е. Пътищата служат на много хора много дълго време. Трябва да ги строим заедно, за да се получат прилични и удобни за всички.

За контакти:

Мария Донкова
Фондация "Пайдея"
ул. "Любен Каравелов" 80
1142 София
тел. (+359 2) 9630768
(+359 2) 9895560
paideia@mail.orbitel.bg
<http://www.paideiafoundation.org>

4. Антикорупционното образование и възпитание на студентите – значима част от гражданското им формиране

Доц. Лиляна Стракова,
*Преподавател в СУ "Св.Климент Охридски",
Фондация "Социален диалог"*

1. Увод

Българското общество осъществява труден и исторически уникален преход към демокрация и пазарна икономика, който е немислим без формирането на нов тип гражданско съзнание и поведение у всички членове на обществото и най-вече у младите хора. Създаването на основите на гражданското поведение в духа на демократичните ценности е сред приоритетите на образователните системи в повечето страни по света. И това е така, защото само рационалното, хуманно и активно гражданско участие може да "вдъхва живот" на демокрацията и нейните институции. В същото време историческият и културният напредък на едно общество са немислими без образованието, без него и възможностите му за формиране и развитие на общочовешки ценности у младото поколение, би "издъхнала" всяка демокрация.

Един от сериозните дефицити на гражданското съзнание и поведение в обществото ни в годините на преход е наличието на висока степен на корупционни нагласи у големи групи от хора, в това число и сред студенти от ВУЗ и ученици от гимназиалния етап на средното ни образование /по данни на изследвания на *Коалиция 2000* и др. обществени обединения/. В този контекст съвсем естествена е и растящата международна загриженост за степента на разпространение на корупционните практики в нашето общество и в обществата в преход в по-общ план. Ограничаването на корупцията се поставя като решаващо изискване за приобщаването на новите източно-европейски демокрации към Европейския съюз. Ето защо изследването на корупцията и формирането на демократични ценности и антикорупционни нагласи придобива не само академично значение, но се превръща в значим социален и образователен приоритет, както за висшето така и за средното ни образование.

В живота на всяко общество образованието изпълнява важни, стратегически функции. Образованието е "отговорно" за равнището на възпроизводство на обществото в материален и духовен аспект. Това се отнася особено силно за обществата в преход, за обществата със "съмнителна пазарна философия" /Зб. Бжежински в "Извън контрол/, чието морално пространство се определя като "ценностна криза", "ценностен вакуум", "срив на обществен морал" и се наблюдава радикално преобръщане на ценностния ред. В такава среда децата и младежите са негативно респектирани от липсата на връзка между успеха и моралността /почтеността/, между стандарта на живот и положения труд; от богатството на неучи, невежи хора, на хора с асоциално и престъпно поведение. Всичко това затруднява неимоверно много възпитателната мисия на училището и образованието, откъдето би трябвало да идват "моралните ориентири /критерии/ в едно общество"/пак там/. В такава среда се нарушава доверието в смисъла на ценности като: трудолюбие, честност, отговорност, законосъобразно поведение, както и в институциите.

Ето защо основното предназначение на реализирането на антикорупционното образование във висшите училища може да се дефинира във връзка с по-общия, но не по-маловажен проблем, свързан с формирането на съвременен граждански морал у младите хора. Формирането на антикорупционни нагласи и релевантно поведение у студентите се превръща в актуална и значима част от гражданското им образование най-вече в контекста на изграждането на уважително отношение към законността и почтеността, към моралността не само в личен, но и в обществен план.

2. Какво представлява антикорупционното образование?

Антикорупционното образование е система от знания, умения, отношения и правила на поведение, които правят личността неподвластна на подкупничество и злоупотреба с власт, позиция, роля, в която и сфера на социалната практика да се реализира.

Неговите цели са:

- Повишаване на информираността на младите хора относно същността, сферите, формите и моделите на корупционно поведение;
- Повишаване възможностите за разпознаване на разновидностите на “малката корупция”, “активната” и “пасивната корупция”, механизмите за реализирането им;
- Разбиране и анализ на причините и факторите за доминиране на користни интереси сред определени групи служители в различните сфери на обществения ни живот;
- Формиране у студентите на антикорупционни нагласи и нетърпимост към коруптивни действия, изграждане на активна гражданска позиция;
- Повишаване на възможностите за адекватна оценка на мотивите, корупционните действия и резултатите от подкупното поведение на недобросъвестни служители на различни равнища в централната и местна власт и др.
- Създаване на готовност у студентите за активно противодействие на корупцията, формиране на практически умения за решаване на проблеми, които възникват при идентифицирането на корупцията.

3. Какви елементи в съдържателен и технологичен аспект следва да се имат пред вид при преподаването на темите в областта на корупцията?

Първо – знанията и уменията, които усвояват студентите в процеса на антикорупционното обучение ще имат формиращ ефект върху тях само ако обогатяват и развиват тяхната морална, човешка същност; ако са интегрирани в основата на една съвременна система от демократични ценности.

Антикорупционната компетентност е тясно свързана с:

- формиране на уважение към другите хора до степен, която позволява “да знаем да живеем заедно”;
- изграждане на умения, необходими за целия социален живот;
- готовност за обсъждане и участие в обществените въпроси и дела;
- разбиране и възможност за оценка на гражданското измерение на всяка жизненост

Формирането на социални умения и преди всичко – уважение към законността и почтеност; на личната инициатива и способност за аргументирани размишления е пресечената точка / общата основа/ на гражданското и антикорупционното образование на студентите.

На второ място, учебното съдържание по “Антикорупционно образование и възпитание” следва така да се конструира, че да обогатява конкретния познавателен опит на студентите в тази сфера. Изработването на учебни програми в тази проблемна сфера предполага редуциране на бързо увеличаващата се информация за учебни цели: включването на базисни знания, на интересни и практически полезни знания, които ще допринесат за повишаване равнището на компетентност на студентите на когнитивно, афективно и поведенческо ниво.

На трето място, подборът на образователното съдържание по отделните учебни теми да бъде съобразен с изискването за достъпност на информацията – нито усложнените и прекалено специализирани знания в определена сфера на социалната практика – сякаш се подготвят политици-анализатори, нито включването на прекалено елементарна информация е добър подход при преподаването на “Корупция и антикорупция”. Спецификата на преподаването и усвояването на тези знания е в сферата на педагогическата компетентност и тя изисква

намирането на балансиран, рационален и целесъобразен подход, ориентиран не към “зоната на актуалното”, а към “зоната на най-близкото развитие” /Виготски/ на учащите се.

Четвърто, ядрото на специфичната антикорупционната компетентност на студентите са знанията им за корупцията в нейните социални измерения, както и за антикорупционните стратегии в различните сфери; уменията им да я “разпознават” в различни ситуации; В учебно-възпитателния процес, свързан с формирането на антикорупционни нагласи у студентите, от особена важност са и дейностите, в които те са включени, с цел засилване познавателната /гносеологическата/ и практикоприложната стойност на усвояваните знания.

4. Съдържание на учебните програми по Антикорупция

Създаването на съвременни учебни програми в проблемната област “Корупция и антикорупция” у нас се улеснява от научно-изследователска, практикоприложната и издателската дейност на *Коалиция 2000* и Центъра за изследване на демокрацията през последните 6-7 години. Основните тематични модули, които се разработват в рамките на двете учебни програми по проекта “Антикорупционно образование и гражданско противодействие на корупцията в “СУ Св. Климент Охридски” са следните:

Първо, корупцията като обществено явление. Основната цел на представянето на информацията по тази тема е усвояването на знания за същността на корупцията, основните сфери, в които се проявява, формите на разпространението ѝ, както и мотивите на корупционното поведение.

Съществуват множество и различни по степен на общност определения на корупцията, но за нуждите на изследователската и учебно-възпитателната работа по настоящия проект, като работна дефиниция на понятието “корупция” приемаме : “всяка злоупотреба с власт /икономическа, политическа, административна и съдебна/, която води до лично или групово облагодетелстване за сметка на правото и законните интереси на дадена личност, на конкретна общност или на цялото общество” / Антикорупция, 2003, с.30/.

Освен това, при представянето на мотивите на корупционните действия, целесъобразно е диференцирането им в две основни групи: за получаване на определени изгоди или за избягване на определени загуби /икономически, политически, статусни, морални и др./. Конкретизирането в още по-голяма степен на информацията – анализ на отделни случаи, ситуации, казуси от реалната социална и в частност образователна практика, мотивира участниците в курса и засилва интереса към проблематиката. Споделянето на личен опит, мнения, отношения и пр. води до по-добро осмисляне и разбиране на същностни проявления и причини, факторната обусловеност на конкретни корупционни действия. Например, подходящо е прилагането в случая на сравнителен анализ на оценките за разпространението на корупцията сред различните социално-професионални групи /митничари, съдии, полицейски служители, прокурори, адвокати, народни представители, лекари, банкери и т.н./.

Основни въпроси, които могат да се разискват по време на дискусиите, беседите, упражненията:

- Кои са основните елементи на корупционното действие?
- Има ли разлика между корупцията и подкупа и каква е тя?
- Кои са основните сфери и форми на проява на корупционни практики?
- По какво се различават “активната” и “пасивната” корупция?

Вторият тематичен модул в учебните програми е посветен на “Корупция и антикорупционни стратегии в публичната сфера”. След завършване на средното си образование и осъществяването на първия акт на гражданска зрелост – придобиването на правото и реалното участие в избори, студентите стават по-чувствителни към проблемите в общественно-политическия живот. Нашите наблюдения и дискусиите, провеждани със студентите /формални и неформални/ показват, че те имат потребност от точна и ясна информация, вълнувала, както “старите”, така и “новите” демокрации, относно:

- Дейността и функционирането на политическите партии – как да се осигурят достатъчно финансови средства като се избегне нелегалното финансиране? Как да се избегне влиянието на заинтересовани финансови среди с техните частни интереси върху политиката на партиите? Как да се осигури публичност и контрол на финансите на партиите?
- Дейността на изпълнителната власт и държавната администрация – запознаването на студентите с основните принципи в Закона за администрацията и конкретния инструментариум за реализирането на тези принципи е необходимият минимум информация, която повишава антикорупционната компетентност в тази сфера / Национална стратегия за противодействие на корупцията /2001г./ и Програма за изпълнение на националната стратегия за противодействие на корупцията /2002 г./.

Въпроси, на които следва да се даде отговор в хода на обучителните семинари: кои са най-често срещаните корупционни практики в администрацията? В какво се състои откритостта и публичността в дейността на администрацията? Въвеждането на Интернет-страници на администрацията на всички равнища – ефективен път за интерактивен диалог, осигуряващ обратна връзка с гражданите. Какви са възможностите за съчетаване на вътрешни контролни механизми и специализиран външен контрол и наблюдение, включително утвърждаване на институцията омбудсман ?

- Проявленията на корупцията и ограничаването ѝ в правозащитните и правоохранителните държавни органи. Нашите изследвания показваха, че студентите са определено критично настроени към съдебната власт в България, както и цялото ни общество. Те са категорични, че случаите на корупция вътре в самата съдебна власт “убиват доверието и имат силно деморализиращ ефект върху опитващото да се роди гражданско общество в България”. Ето защо като задължителен образователен минимум в обучението, приемаме да се разискват следните въпроси: Кои са причините за наличието на корупция в съдебната власт? Отговорите следва да се търсят по посока на: 1/ недостатъчната прозрачност в работата на органите на съдебната власт и липсата на диалог с гражданското общество; 2/ своеобразното “капсулиране” на съдебната власт и формирането на т. нар. “съдебна номенклатура”; 3/ непрекъснати, не винаги обмислени и синхронизирани изменения в законодателството; 4/ чувството за ненаказуемост от страна на магистратите и др.

Други важни въпроси, по които следва да се водят дискусии със студентите в този модул: Какви реформи следва да се предприемат в съдебната власт с цел ограничаване на корупцията? Какви промени в статута на магистратите ще доведат до създаване на трайна антикорупционна среда в съдебната власт? Какви са механизмите за противодействие на корупцията в съдебната власт?

Съществено методическо изискване при анализа на подобна информация от студенти – неюристи е не толкова възпроизвеждането на законови и подзаконови актове, а осмисляне и разбиране на важната роля на съдебната власт за утвърждаването на правова държава, за формирането на доверие в институциите и движението на обществото ни към чиста откъм корупционни действия среда.

Аналогичен подход би следвало да се съблюдава и при преподаването на темите, свързани с корупцията в полицията и антикорупционните мерки. Необходими съдържателни акценти:

- Потребност от разработване и прилагане на модерна и изчистена от всякакъв субективизъм кадрова политика.
- Развитие на отношенията между полицията и гражданското общество с цел утвърждаването на принципите: прозрачност, откритост, гласност в дейността на полицейските органи.
- Изграждане на надеждни вътрешно-контролни механизми за недопускане, проверка и санкциониране на случаите на корупция и др. /По-подр. В: Антикорупция, 2003, с. 117-126/.

Третият тематичен кръг от въпроси в образователните програми е посветен на “Антикорупционните стратегии в икономиката”. Запознаването с тази проблематика се оказва твърде интересна за студентите, дори и от хуманитарните специалности, навярно поради засилващата се прагматична ценностна ориентация на съвременните млади хора и стремежите на една част от тях след като завършат образованието си, да се занимават с частен бизнес. Първата стъпка при преподаването на информация тук е запознаването на студентите-неикономисти с някои ключови термини: пазар, производство и потребление, данъци, публични /бюджетни/ разходи, фискална политика, лиценз, субсидии и др. Основни въпроси, които могат да се разискват в тази сфера:

- Какво представлява вмешателството на държавата в условията на пазарното стопанство?
- Кои са основните функции на държавата по отношение на икономическата дейност?
- Как влияе разклонената система на разрешителни и лицензи върху развитието на частния бизнес в България и корупционната среда?
- Как Законът за обществените поръчки чрез различните регламентирани процедури ще ограничи проявите на корупция в централната и местна власт? Може ли да се злоупотребява с тези процедури, което да генерира корупционни практики?
- Как влияят ниските заплати в сферата на държавната администрация, съотнесени към заплатите в частния сектор, върху корупционните нагласи на служителите?

Представянето и обсъждането на тези въпроси със студентите изисква обръщането към някои утвърдени дидактически прийоми с цел активизирането им в учебния процес. Така например, елементът “новост” на информацията чрез даването на ярки примери стимулира интереса, активността и равнището на самостоятелност в учебния процес. При разискването на въпроса за влиянието на заплащането върху корупционните нагласи и действия, може да се приведе следният факт: има данни, които показват, че сингапурският бюрокраат е най-високоплатеният държавен служител в света. Премиерът на този град-държава получава 1млн.долара годишно. Сингапурските министри получават 3 пъти по-малко от премиера, но и те са по-високо платени дори от американския президент. Това е страната, известна и със строгото си наказателно правораздаване. Не случайно 100% от запитаните държавни служители дали вярват, че техният началник някога е вършил действия с цел облагодетелстване от своя държавен пост, отговарят отрицателно т. е “никога”.

Четвъртият тематичен модул в проблемната област “Корупция и антикорупция” е посветен на особено актуалната и значима тема “Гражданското общество срещу корупцията”. Основната цел тук е да се анализира ролята на медиите и гражданските организации /третият сектор/ за ограничаване на корупцията; запознаване с функциите и приносът на разследващата журналистика и не на последно място - възможностите за превенция на корупцията във всички сфери на социалната практика чрез образование. Значима операционална цел е и разкриване ролята и потенциала на гражданските организации за осъществяване на мониторинг на корупцията на различни равнища – регионално, национално, международно. В този план целесъобразно е и запознаването на студентите с модела на публично-частно партньорство, иницииран от *Коалиция 2000*, която може да се определи като пример за гражданска антикорупционна инициатива.

При изучаването на този тематичен модул от студентите е целесъобразно и запознаването им с конкретна методика за диагностика на нагласите сред преподаватели, служители и студенти относно корупцията в обществото ни и висшите училища. Друг важен въпрос, който следва да се обсъжда в рамките на образователните програми по “Антикорупция” е свързан с потребността от разработването на ценностен ориентир за висшите училища – Академичен етичен кодекс, който да синтезира основните правила на поведение и взаимоотношения между преподаватели, студенти и служители.

Предназначението на информацията, която учащите се усвояват в рамките на този модул трябва да ги направи компетентни по въпроса: С какво едно развито гражданско общество може да противодейства на корупцията и каква е мисията на третия сектор в този процес?

Петият тематичен кръг от въпроси е свързан с “Международното сътрудничество срещу корупцията”. Основни съдържателни акценти:

- Предпоставки, субекти и форми на международното сътрудничество в борбата с корупцията.
- Антикорупционни инициативи на международни организации /ООН, Съвет на Европа, Европейски съюз и др./ за борба с корупцията. Участието на България в тези инициативи.
- Международни правни стандарти и тяхното въвеждане в българското законодателство и практика и др. /По-подр. Антикорупция, 2003 г., с.283- 296/.

При разработването на тези въпроси е важно да се подчертае, че корупцията не може да се разглежда като проблем само на отделна държава или регион в условията на глобализацията; че “...организираната икономическа престъпност и корупцията... имат транснационален характер, което налага и предприемането на съвместни координирани действия от държавите за тяхното предотвратяване и преследване” /пак там, с.299/. Като водеща тенденция в тази област се утвърждава практиката по приемането на антикорупционни инструменти, които имат задължителен, а не само препоръчителен характер.

При практическото запознаване с темите от тази сфера, целесъобразно е онагледяването на информацията с конкретни международни конвенции в областта на корупцията, ратифицирани и от България. Анализът на смисъла на тези документи води до систематизиране на знанията на студентите в областта на антикорупционните мерки, до формирането на цялостни нагласи за законосъобразно и почтено поведение.

5. Кои методи са особено плодотворни при формирането на антикорупционното съзнание и поведение на студентите?

Поради факта, че сега стартира антикорупционното образование в българските висши училища, от особена важност е да се търсят разумни отговори на всички въпроси, които възникват при преподаването и усвояването на учебното съдържание. Един от основните въпроси във връзка с усвояването на антикорупционните знания, е как това да става по-ефективно процесулно, какъв да бъде технологичният механизъм ?

Информацията /знанията/ по гражданско и антикорупционно образование не е нещо, което достига до учащите се само на базата на изложението на учебния материал от страна на преподавателя в лекционна форма. Това са знания и умения, които те следва да усвоят чрез активно включване в семинарните занятия, обсъждания, дискусии, в събиране на документи; чрез активно участие в “добиването на знанията”, в изследвания – лични и колективни /в екип/. Антикорупционното образование следва да бъде застъпено във висшите училища в неговия технологичен вариант – “така, както се учи един занаят” – придобиване на система от знания и умения и чрез практикуване.

Усвояването на базисни знания и умения в областта на гражданствеността, корупционните практики и мерки срещу тях, се постига чрез водещата роля на “аргументирания дебат” т. е. най-вече чрез различните форми на дискусии /панелна, дискусия по процедура Филипс 66; мозъчна буря; синектика, инвентика и др./ По-подробно: Процесът на обучението. Дидактика. 1996 г./ Чрез различните форми на дискусии се усъвършенстват знанията, възможностите за трансфер на информацията; оформя се оценъчното отношение към преподаваната тема; развива се критичността на мисленето, възможностите на студентите за сравняване и формулиране на изводи. Освен това, стимулира се активността и участието на по-голям брой хора в обсъжданията, отговорността и езиковия израз.

Необходими условия:

- добрата предварителна подготовка на дискусиите;
- базиране на рационални аргументи;

- недопускане на предварителни решения,
- намаляване на импровизациите;
- дебатите да почиват върху досиета /набор от документи/, предварително подготвени от студентите;
- провеждане на консултации с преподавателите, други експерти, родители, общественици.

6. Какво следва да включва папката с документите на портфолио, която трябва да подготви всеки студент?

Документите могат да бъдат в различни форми: базисни текстове или текстове от закон, статии от пресата; части от аналитични доклади; таблици и графики, онагледяващи данни от изследвания; фотографски документи, звукови или видеозаписи, DVD и др. Определен брой примери /случаи, казуси, дилеми/ следва да се включат в образователните програми и те не трябва да имат ограничителен характер. В това отношение преподавателите във висшите училища имат необходимата педагогическа свобода. Такава свобода те следва да имат и при подбор на методи за мотивиране на студентите да изучават смисъла на юридическите, институционални правила, антикорупционните мерки и пр.

При преподаването на темите, свързани с корупционни практики подходящо е използването на достатъчно интересни и полезни за студентите примери на международни журналистически разследвания срещу корупцията /афери в Индия, Русия, Франция, Македония и др., както и от родната ни действителност/ като се анализират и моралните аспекти на корупционните действия. Така ще се осъзнават и осмислят корупционните действия като реално насочени срещу обществения ред, законност и справедливост, без които функционирането на гражданското общество е немислимо.

Ограничаването на корупцията в нашето общество е предпоставка за постигането на необходимото равнище на ценностно-интеграционно единство и “завръщането на страната в руслото на нейното модерно европейско цивилизационно развитие” /Корупцията в съвременна България, 1998, с. 112/. Този процес е немислим без моралното и антикорупционното обучение и възпитание на съвременните млади хора, защото “почтеността е най-добрата стратегия за просперитет и щастие – на гражданина, на общността, на българската нация” /пак там/. В това отношение образованието не може всичко, но може да направи много.

Л И Т Е Р А Т У Р А

- Антикорупция. /Учебно помагало/. *Коалиция 2000* / Център за изследване на демокрацията, С., 2003
- Борба срещу корупцията и злоупотребите в публичната администрация. *Коалиция 2000*/ Институт за икономическа политика, С., 2000
- Доклад за оценка на корупцията 2001. *Коалиция 2000*, С., 2002 и 2003
- Икономическата цена на корупцията. *Коалиция 2000*/ Център за икономическо развитие, С., 1999
- Корупция и антикорупция. Център за изследване на демокрацията, С., 2003
- Корупцията в съвременна България /аналитичен обзор/. “Прозрачност без граници”, С., 1998
- Корупцията в парламентарната практика и законодателния процес. *Коалиция 2000*/ Център за социални практики, С., 1999
- Къндева, Ем. Публична администрация. С., 1998
- Международни актове за противодействие на корупцията. *Коалиция 2000*/Информационен център на Съвета на Европа, С., 1999
- Институцията омбудсман - концепция и законопроект за България. Чуждо законодателство, Център за изследване на демокрацията, С., 2000

- Граждански защитник и местни граждански посредници: концепция и законопроект, Център за изследване на демокрацията, С., 2002
- Корупция и контрабанда: мониторинг и превенция, Център за изследване на демокрацията, С., 2000
- Медиите срещу корупцията: пречки и рискове за разследващата журналистика, *Коалиция 2000*, С., 2000
- "ЧИСТО БЪДЕЩЕ. План за действие срещу корупцията. Мониторинг. Индекси за оценка на корупцията", *Коалиция 2000*, С., 1998
- Българската община – какво е необходимо да знаете за нея? Национално сдружение на общините в РБългария. С., 1999
- Процесът на обучение. Дидактика. С., 1996
- Стефанов, Р. Корупцията в частния сектор: Тенденции, ефекти и начини на противодействие. С., 2003
- Браун, С., П. Джаксън. Икономика на публичния сектор /адаптиран вариант/ С., 1998
- "Anti-Corruption Toolkit", United Nations Office on Drugs and Crime 2003 <http://www.undcp.org/odccp/corruption_toolkit.html>
- Camerer, Lala. 2001. "Prerequisites for Effective Anti-Corruption Ombudsman's Offices and Anti-Corruption Agencies", 10th International Anti-Corruption Conference <<http://www.10iacc.org/download/workshops/cs06.pdf>>
- Davis, Ian, Chrissie Hirst and Bernardo Mariani. 2001. "Organized crime, corruption and illicit arms trafficking in an enlarged EU. Challenges and perspectives" <http://www.online.bg/coalition2000/eng/bilb/organised_crime.pdf>
- Dye, K., Stapenhurst, R. 1998. "Pillars Of Integrity: The Importance of Supreme Audit Institutions In Curbing Corruption", The Economic Development Institute Of The World Bank <http://www.worldbank.org/wbi/gac/gac_pdfs/pillars.pdf>
- Johnston, Michael. 1996. "The Search for Definitions: The Vitality of Politics and the Issue of Corruption", International Social Science Journal: Corruption in Western Democracies <<http://people.colgate.edu/mjohnston/MJ%20papers%2001/issj.pdf>>
- Kaufmann, D., Kraay A. and Zoido-Lobaton P. 1999. "Aggregating Governance Indicators", World Bank Policy Research Working Paper No.2195 (Washington D.C.: The World Bank)
- Lambsdorf, J.Graf. 1998. "The Transparency International Corruption Perception Index", 1-4 edition of Transparency International report, 1995-1998
- Langseth, Petter. 1999. "How to Fight Corruption on the Ground", EDI Publication <<http://www.cipe.org/publications/fs/ert/e28/langse28.htm>>
- Pope, Jeremy. 1999. "The Need For, and Role of, an Independent Anti-Corruption Agency", TI Issues Paper, Berlin: Transparency International <http://www.transparency.org/working_papers/pope/jpope_iaca.html>
- Rose-Ackerman, Susan. 1999. "Corruption and Government: Causes, Consequences and Reform", New York: Cambridge University Press.
- Tanzi, Vito, and Hamid Davoody. 2000. "Corruption, Growth and Public Finances", IMF Working Paper <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp00182.pdf>>
- ___. 2003. "Transparency International Global Corruption Report 2003", Transparency International <<http://www.globalcorruptionreport.org/>>

За контакти:

Анна Атанасова
 Фондация "Социален диалог"
anna_athanassova@abv.bg
<http://www.socialdialogue.hit.bg>
 Тел: (+359) 887 48 98 08

5. “Беседи по антикорупция”: модели за преподаване на антикорупция в средното училище

Асоциация “Родители”

Пилотният проект за антикорупционно образование в средните училища си постави като основната цел да анализира ефективността на идеята за въвеждане на часове по антикорупция в учебната програма. Това включваше отговор на няколко групи въпроси, свързани с:

- Нагласите на учениците от горен курс (9-12 клас) към проблемите на корупцията и антикорупцията.
- Формата, под която включването на антикорупционната тематика, би била удачна – включването в Часа на класа или във часовете от философския цикъл от 9 до 12 клас.
- Подготовката на преподавателите и необходимите информационни материали.

Обучението по антикорупция беше апробирано в три софийски училища: Професионална гимназия по туризъм с прием след 7 и 8 клас; 73 Средно общообразователно училище с прием след 7-ми клас и чуждоезиково обучение; 101 Средно общообразователно училище. Общия брой на участниците беше 1062 ученици от 9 до 12 клас.

1. Методика

Обучението беше проведено по следната методика:

- Провеждане на два учебни часа във всеки клас от 9 до 12 клас в избраните училища. Първият час има обща за всички тема “Какво е корупция?”, а втората е по избор на преподавателите.
- Провеждане на част от часовете в Часа на класа – 9 клас и 11 клас и в часовете по “Етика и право” за 10 клас и “Свят и личност” за 12 клас.
- Попълване на входяща и изходяща анкета от учениците за установяване на техните нагласи и отношение към проблема. (Приложение № 3)
- Начална и заключителна среща с преподавателите.
- Раздаване на информационна листовка с имена и контакти на антикорупционни институции. (Приложение № 4)

2. Изводи и резултати

От проведеното практическо обучение по антикорупция могат да бъдат направени следните изводи:

- Нагласите на учениците от горен курс (9-12 клас) към проблемите на корупцията и антикорупцията:
 - Проведените беседи с учениците водят до промяна на нагласата към проблема корупция и най-вече поставят основата на формирането на активна гражданска позиция.
 - Те повишават информираността за ролята и мястото на различните държавни и обществени институции в борбата с корупцията, което дава възможност на учениците съзнателно да определят отношението си към тях.
 - Като цяло проведените часове имат двустранен ефект. От една страна, признаване на актуалността на тематиката, повишена потребност от дебатиране по въпросите на корупцията, засилен интерес, стимулиране на активно гражданско поведение. И в същото време апатия и скептично отношение към ефекта от подобни часове, нагласа, че това не би променило с нищо състоянието на обществото.

- Часовете по антикорупция се посрещат добре сред учениците от 9-12 клас.
 - Проведените два учебни часа доведоха до реална промяна на нагласите на учениците по отношение на проблема корупция и в частност на осмислянето на обществените връзки и явления като цяло.
 - Тъй като анкетите показаха разлика в нагласите на учениците от различните училища, би било добре при подготовката и провеждането на подобни часове да се взема предвид типа училище, неговото местоположение, както и възрастта на учениците.
 - Сериозен проблем при провеждането на подобен тип часове може да бъде ясно изразеното недоверие на част от учениците към държавните структури.
 - Часовете по Антикорупция, както и методиката на преподаване трябва да бъдат ориентирани към практическото приложение на усвоените теоретични знания, например разработване и участие в проекти от страна на учениците, извършване на анализ, мониторинг, изследване, по-активно включване на учениците при вземане на решения в управлението на училищната общност.
 - Часовете по антикорупция би трябвало да имат за цел не само повишаване на знанията и информираността на учениците по темата, но и формиране на активна гражданска позиция и поведение.
 - Големият процент доверие към родителите, показан във входящата и изходящата анкета говори, че е възможна и вероятно би била ползотворна съвместна работа с родителите и родителското настоятелство. Това сътрудничество би могло да подпомогне реализирането на една по-практическа част от антикорупционното обучение.
- Формата, под която включването на антикорупционната тематика, би била удачна
 - включването в Часа на класа или в:
 - Часът на класа е възможна, но не най-удачна форма за провеждане на часове по антикорупция. Той би могъл да се използва като част от по-обширна програма за антикорупционно образование в рамките на училището.
 - По-удачно е включването на антикорупционната тематика в часовете от философския цикъл от 9 до 12 клас.
 - Постигането на по-добри резултати е обвързано и с формата на провеждане на часовете. Използването на комуникативни, диалогични и партисипативни форми дава по-добри резултати и се приема по-добре от учениците.
 - Ефектът от часовете се засилва, когато се вземат под внимание и активно се използват междупредметните връзки.
 - По-добро структуриране и координация на обучението по антикорупция би могло да се получи, ако се създадат възможности и организация за работа по създаване на единна програма за антикорупционно обучение от преподавателите от цикъл “Обществени науки и гражданско образование”.
 - Подготовката на преподавателите и необходимите информационни материали:
 - Резултатите от анкетите категорично показват, че акцентът при провеждането на антикорупционно обучение би трябвало да падне върху практическата приложимост на знанията и непосредственият оприлагане на знанията в симулативни игри и ситуации. Поради спецификата на професионалната си подготовка преподавателите по философските дисциплини са най-подготвени да поемат подобна задача.
 - В антикорупционното обучение би било подходящо да се включат ученическите съвет (там, където те съществуват) и училищните настоятелства.
 - Участието на външи лектори, представители на държавните институции или посещение на място в самите институции биха подпомогнали антикорупционното обучение.

За контакти:

Албена Раленкова, Асоциация “Родители”
 ул. “Димитър Пешев” 5, 1528 София
 тел./факс: (+359 2) 9732551
 office@roditeli.org, <http://www.roditeli.org>

6. Корупцията в средното образование.

Социологическо изследване.

Доц. д-р Ивайло Тепавичаров

*Преподавател в СУ "Св. Климент Охридски",
Сдружение "Елисавета Кларк и Пенка Касабова"*

През периода февруари – март 2004 г. беше организирано и проведено емпиричното социологическо проучване сред ученици, учители и родители от град София. Методиката на изследването беше разработена в сътрудничество с експерт – социолог с опит в планирането и провеждането на емпирични изследвания на корупционни и антикорупционни практики. Във връзка с провеждането на социологическото изследване особено важно значение имаше формирането на извадката. В извадката бяха обхванати 193 ученика, 128 родители и 129 учители. Изследваните единици бяха определени с двустепенна гнездова извадка. Така формираната извадка е репрезентативна за изследваните групи лица (ученици, родители и учители) от град София.

- Събраната чрез анкетата и фокус-групите информация позволява да се направят следните изводи относно общото равнище на корупцията в средното образование:
 - Повечето изследвани лица са на мнение, че в средното образование - в сравнение с други сфери на обществения живот, корупцията не е масово разпространена. По-широко разпространена е корупцията във висшето образование. В провинцията (според мнението на софийските учители) корупцията в средното образование е по-широко разпространена. Отделни случаи на корупция в средното образование понякога се преекспонират от средствата за масова комуникация.
 - Съществува значителна разлика в равнището на корупция между масовите, елитните и частните училища. Най-високо е равнището на корупция в елитните училища, поради голямата конкуренция при приема в тях. Корупцията в елитните училища е на входа и изхода.
 - Единодушно е мнението, че корупцията в средното образование не може изцяло да бъде премахната, но е напълно възможно тя да бъде значително ограничена, ако съответните държавни органи вземат необходимите мерки.
- По отношение на причините за корупцията в образованието изследваните лица посочват, че корумпиран може да бъде само този учител, който не възприема своята професия като призвание и морален избор. Като най-значими причини за корупцията се изтъкват:
 - Кризата на ценностите обхванала българското общество.
 - Кризата в семейните отношения и семейното възпитание.
 - Липсата в училище на необходимите материални условия за работа.
 - Ниското заплащане на учителите.
 - Усещането за безнаказаност у някои хора.
 - Липсата на ефективно противодействие срещу корупцията от страна на държавната (особено съдебната) власт.
- В хода на изследването бяха констатирани и някои специфични корупционни техники в средното образование, както и предпоставките, които благоприятстват появата им:
 - Правилата за финансиране на държавните училища, които са остарели и неадекватни на съвременните условия. Спонсорството и дарителството не са достатъчно добре регламентирани като начин за финансиране. Това е съвсем нормален и приет във всички страни по света начин за финансиране на училищата, но държавните училища са ограничени в получаването на средства от такива източници. На училищата не се разрешава да събират такси от учениците за допълнителни дейности (например приемни изпити), които обаче са свързани с извънреден труд и е нормално да бъдат заплатени. Тези форми на допълнително финансиране реално съществуват,

но ръководствата на училищата са принудени да търсят начини за “заобикаляне” на нормативните разпоредби, което създава потенциална възможност за възникване на корупция.

- Даването на частни уроци от учители на ученици, на които те преподават, което води до своеобразно “купуване” на оценки. Това е забранено с наредба на МОН, но е често срещана практика, особено при прехода от средно към висше образование. Необходимо да се премахнат причините за това явление, което се поражда от липсата на обвързаност между учебните програми и критериите и изискванията за прием във висшите училища, както и от прекомерните изисквания заложиени в държавните образователни изисквания.
- Ходатайствата в училище, които винаги са съществували предимно във връзка с оценяването. Това явление не винаги е негативно. Понякога детето има реална нужда от специално внимание от страна на учителя (например при проблеми в семейството). От морала на учителя зависи как ще подходи в такъв случай.
- Приемът в елитните средни училища, за който стана дума по-горе.
- Значителни средства в българското образование влизат чрез различни проекти и програми финансирани от развитите страни. В повечето случаи те минават през различни неправителствени организации. Липсата на държавен контрол и ясни правила за отчет създават предпоставки за корупция.

За контакти:

Ивайло Тепавичаров

Сдружение “Елисавета Кларк и Пенка Касабова”

Ул. “Вълчо Георгиев” 10

1360 София

ел. поща: s_klark@abv.bg

7. Типология на корупционните практики във висшите училища в България и стратегия за противодействие

Асоциация за социални изследвания

Изследването е представително на ниво факултет. То е проведено през май и юни 2004 г. Анкетирани са 1313 студенти и 283 преподаватели от 31 висши училища в страната.

1. В този текст се коментират следните въпроси:

- Има ли корупция във висшите училища?
- Ако има, кога е най разпространена – при приема, по време на следването, при дипломирането? Сред кои специалности?
- Какви са причините за корупцията? Случайност ли е тя или е резултат от цялостната организация на академичния живот?

2. Скандал или проблем е корупцията във висшето образование?

Корупцията на пръв поглед изглежда като малки скандали, тук-там повтарящи се, но сякаш епизодични и не толкова значими. Според нас, обаче тя е индикатор за много по-сериозен проблем във висшето образование – за това, че има сериозно разминаване във виждането за целите, нормите, процедурите във висшето образование на двата основни участника в него – студенти и преподаватели. Това е един от основните изводи на нашето изследване. Точно тази разминаваща се интерпретация на правилата, която говори за не особено стриктната им регламентация, дава шанс за корупцията като скрита размяна извън съществуващите норми. Или както казва участник във фокус група – учебният процес във висшето образование “е странен тенис между студенти и преподаватели”, тенис, в който не е ясно дали игрището е общо, но е ясно, че възприемането на правилата е абсолютно различно.

Докато няма обща идея и съгласие за това кого, за какво, и как подготвя (това може да значи различни неща) висшето образование, ще има почва за корупция. Защото, ако няма общозначим измерител на добрите студенти, то за какво да се хаят останалите?

За изследователския екип корупцията е структурен резултат от определен вид организация на цялостния академичен живот. Нейното преодоляване изисква дебат върху въпросите кого, за какво, и как подготвя висшето образование. Отговорът на тези въпроси ще ни насочи към необходимата промяна на съществуващата институционална структура, както и на процедурните практики във висшите училища.

3. Работни понятия за “корупция”

- Употреба на обществено значими цели за лично облагодетелствуване
- Злоупотреба с власт, водеща до нерегламентирана форма на размяна

4. Задачи на изследването

- Да идентифицира съществуващите видове корупционни практики във висшето образование
- Да открие институционалните условия за възможност за различните типове корупционни практики

5. Хипотези за предпоставки за наличие на корупция във висшето образование:

- няма съвпадение на вижданията на заинтересованите лица кои са обществено значимите цели на образованието или те не са предмет на обсъждане
- няма ясни критерии и публично проверяеми процедури за постигането на тези цели
- няма връзка между пазара на труда и качеството на образованието

6. Методология на извадката

- Висшите учебни заведения в България (без военните и на МВР)
 - 31 университета и
 - 147 факултети в тях
- Единици на изследването
 - Студенти II, III и IV курс редовно обучение
 - Преподаватели (хабилитирани и нехабилитирани)
- Извадков модел
 - Изчерпателна за висшите училища и факултетите в тях;
 - Типологична по отношение на студенти и преподаватели. От всеки факултет по:
 - 9 студента (по 3-ма от II, III, IV курс)
 - 2 преподавателя (по 1 хабилитиран и 1 нехабилитиран)
- Обем на извадката
 - Студенти 1313
 - Преподаватели 283

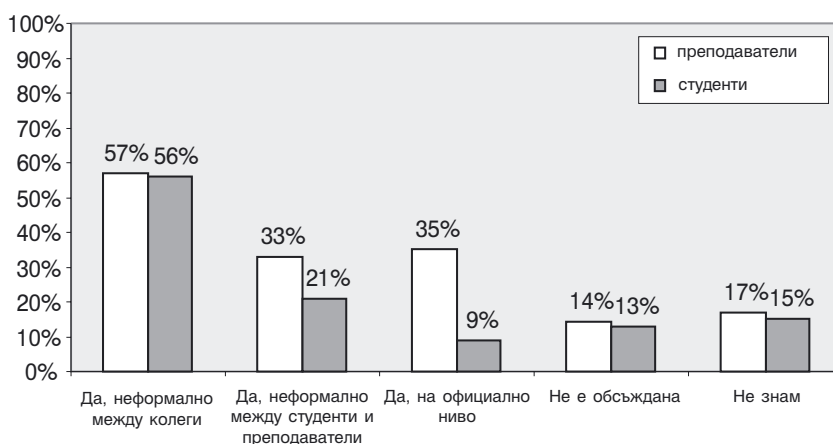
7. Основни тези

- Корупцията в българското висше образование съществува
- Тя се осъзнава като проблем в различна степен от различните участници в образователния процес
- Корупцията е обвързана с академичната йерархия, като по-високият статус предполага по-голяма степен на наличие на корупция
- Корупцията е “неравномерно разпределена” във висшите училища основно според вида специалности

1.1. Има ли проблем “корупция” във висшето образование?

1.1.1. Обсъждане на темата “корупция”

Обсъждана ли е темата корупция във Вашия университет?

Данните категорично позволяват да се твърди, че в българските висши училища корупцията е обичайна обсъждана тема – това не е така само за около 30 на сто и от преподавателите, и от студентите. Тоест, двама от всеки трима представители на академичната общност в България (независимо от коя страна на катедрените банки стоят) са наясно, че корупцията се обсъжда вътре в самия университет, сред самата колегия. Това е много силен индикатор за наличието на проблем “корупция” във висшето образование.

Данните са стряскащо недвусмислени, особено предвид пълното единомислие на преподаватели и студенти в голяма част от отговорите на този въпрос. Съвпадането на мненията им е симптоматично за ясно изразен феномен, особено на фона на големите разминавания в огромна част от отговорите на тези два основни участника в образователния процес по почти всички останали въпроси: Само един на всеки седем (и в двете групи) е убеден, че корупцията не се обсъжда в неговия университет, почти същото е съотношението сред незнаещите, което поставя с особена острота въпроса за степента на разпространеност на корупцията във висшето образование.

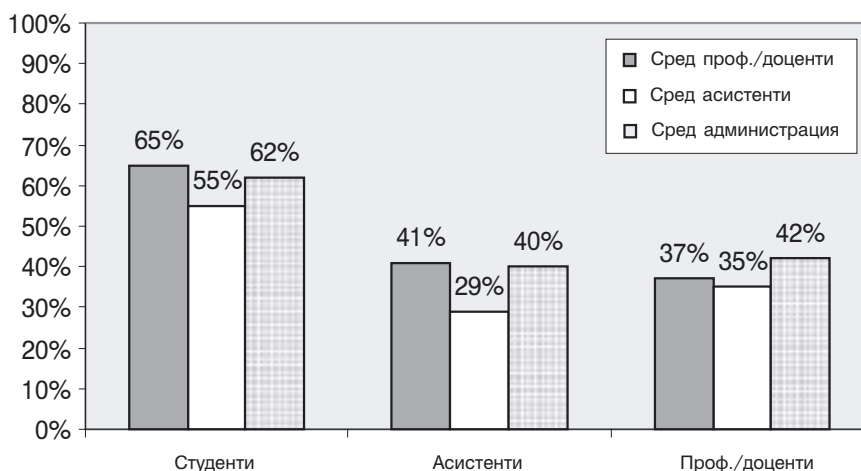
Проблемът е сериозен, защото неговото обсъждане става предимно неформално – по коридори, кабинети, на кафе, като важното в случая е, че разговорите на тема “корупция” са предимно вътре във всяка от двете групи (за 57 на сто от преподавателите и за 56 на сто от студентите), но за сметка на много по-слабата комуникация между тях: Двата субекта интерпретират доста различно уж един и същ факт – преподавателите, за които корупцията е предмет на неформално обсъждане с техните студенти, са с една трета повече от самите студенти твърдящи това. Големото разминаване в комуникацията, обаче, е между студентите и официалните нива на власт във висшите училища, защото незначителен е дялът на студентите (9 на сто), които имат информация за официално обсъждане на корупцията в тяхната университетска институция, за разлика от четири пъти по-голям дял при преподавателите. Тоест, ако приемем, че корупцията е предмет на дискусия на официалните нива във висшите училища, но студентите не знаят за това, очевидно нещо някъде се къса в общуването между студентите и самите висши училища.

Разпределението на отговорите по този много съществен за изследването въпрос съдържа в себе си и задава още на този етап някои от линиите на следващия анализ:

- степен на разпространеност на корупцията
- разминаване между гледните точки на студентите и преподавателите
- лоша комуникация между студентите и академичните ръководства

1.1.2. Корупционен индекс:

Наличие на корупция според студенти и преподаватели

Тук вече става видимо драстичното разминаване между различното възприемане на корупцията от страна на студентите и преподавателите: Ако интерпретираме данните от отговорите само на преподавателите, можем да заключим, че, да, корупция има, но тя не е твърде разпространена (между 29 и 42 на сто твърдят, че корупция съществува в една или друга степен). Ако обаче интерпретираме отговорите на студентите, ще трябва да променим горното твърдение в частта му за степен на разпространеност на корупцията – не само, че има корупция (според между 55 и 65 на сто от студентите), но и че тя е по-висока сред професорите и доцентите, и администрацията, и по-ниска сред асистентите. Освен това, за разлика от преподавателите, студентите смятат, че това не са просто единични случаи, а степента на разпространеност е средна и относително висока.

Това високо равнище на декларирана оценка за наличие на подобен проблем е важно като индикатор, че:

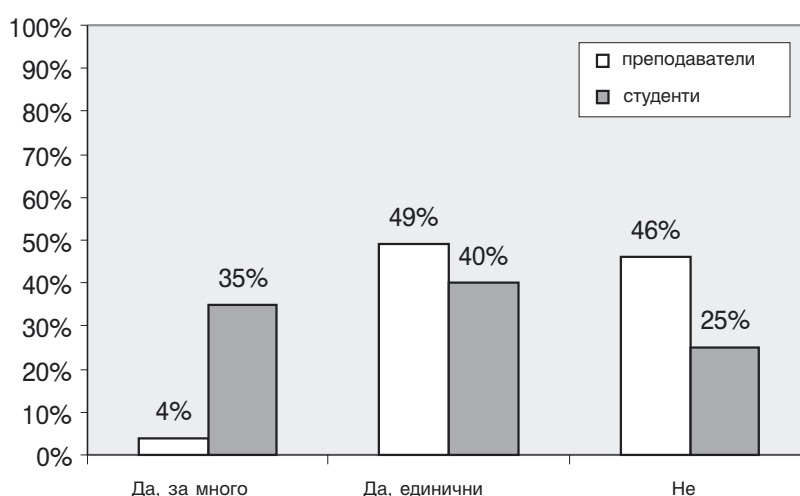
- Корупция съществува.
- Тя е видима много повече от позицията на студентите, в сравнение с тази на техните преподаватели, вероятно като следствие на това, че се преживява по-болезнено от студента, въвлечен в подобен тип отношение;
- Асистентите са по-слабо засегнати от корупцията (това твърдение се потвърждава допълнително при проследяване на детайлите в отговорите на професорите и доцентите);
- Университетската администрация е част от тези процеси и от този проблем.

В последните два пункта, цитирани току що, стигаме до необходимост от търсене на предпоставките за подобно състояние на нещата. Те имат различен корен, но общ обяснителен принцип – и в двата случая става въпрос за разпореждане (макар и по различен начин) с власт и с ресурси, за които е налице определено търсене. Злоупотребата с власт поради, посредством позициите в академичната или административната йерархия всъщност е основна предпоставка за корупция. (Например, в случая с професорите и доцентите, изпитната оценка, а оттук и успеваемостта на студентите – с всички последици за достъп до стипендии, общежитие, а в крайна сметка и до дипломиране – са “в ръцете” на хабилитирания преподавател.)

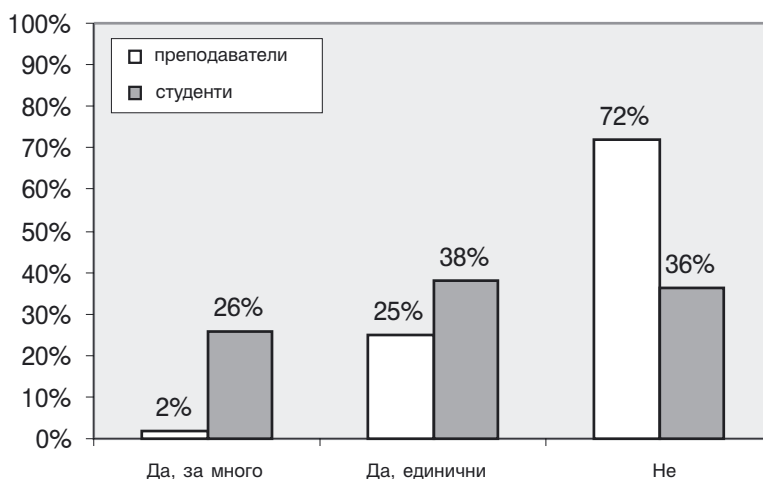
1.2. Профили на корупцията и типове корупционни практики

1.2.1. По различни етапи на учебния процес

Чували ли сте за случаи на корупция във Вашия университет: ПРИ ВЗЕМАНЕ НА ИЗПИТИ?

Чували ли сте за случаи на корупция във Вашия университет: ПРИ ПРИЕМА НА СТУДЕНТИ?

При анализа на данните от отговорите на въпроси, свързани с информираността за наличие и честота на различни корупционни практики, отново са налице силни разминавания между студенти и преподаватели. Извън това, обаче, съществуват няколко важни зависимости: 1. Структурата на отговорите на всеки от двата субекта постоянства спрямо различни видове корупция и техните честоти, 2. Въпреки различието в отделните дялове при студенти и преподаватели, при двете групи е еднаква подредбата на тези корупционни практики според наличие и честота:

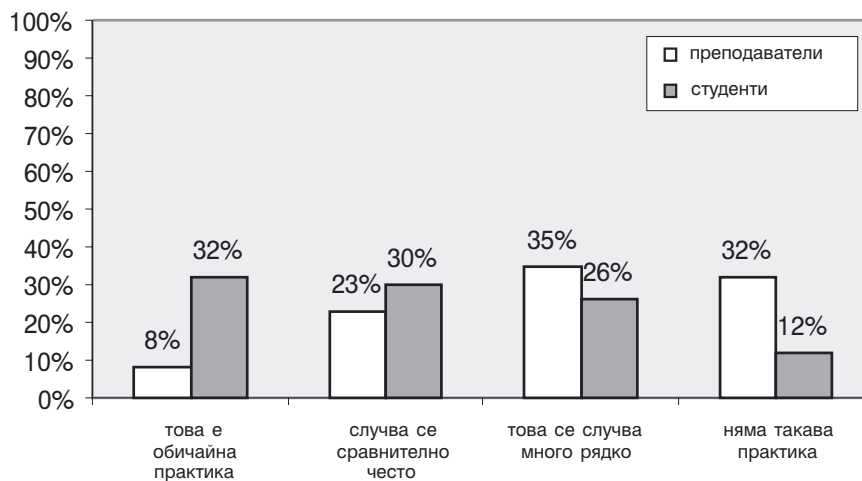
- на първо място е корупцията при вземане на изпит
- на второ – при приема в университетите (включително и прехвърляне между специалности)
- на трето – корупцията при уреждане на общежитие.

Корупцията при дипломиране се оказва не особено голям проблем, като най-вероятната причина за това е, че основната част от корупционния натиск, както и голям дял от практикуването на корупцията се случват през цялото следване до дипломирането – още от входа на висшето училище, през прощъпулника в първи курс, и през целия период на следването. Тоест, корупцията се е просмукала във всички фибри на университетския живот, но най-силно е това нейно присъствие в самия образователен процес; като корупцията при вземането на изпит е разпространена в най-голяма степен сред различните видове корупционни практики.

1.2.2. Корупционни форми

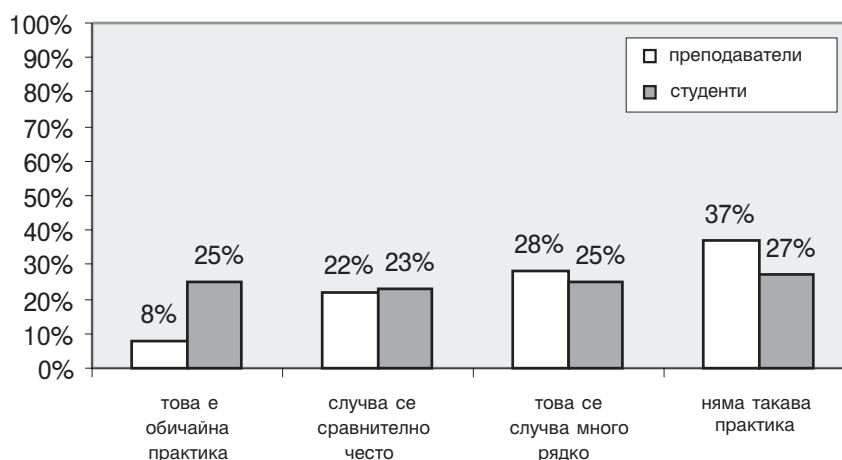
Изследователският екип разшири периметъра на корупционните практики с изследване на такива техни типове и форми, които обичайно остават извън полето на изследователския интерес, но са неотменима част от многоаспектната същност на корупцията във висшето образование.

Доколко подобни ситуации се срещат във Вашия факултет/ специалност: 'Преподавател е включил като задължителна литература за курса, който чете, своя книга и изисква от своите студенти да си купят личен екземпляр от нея'?

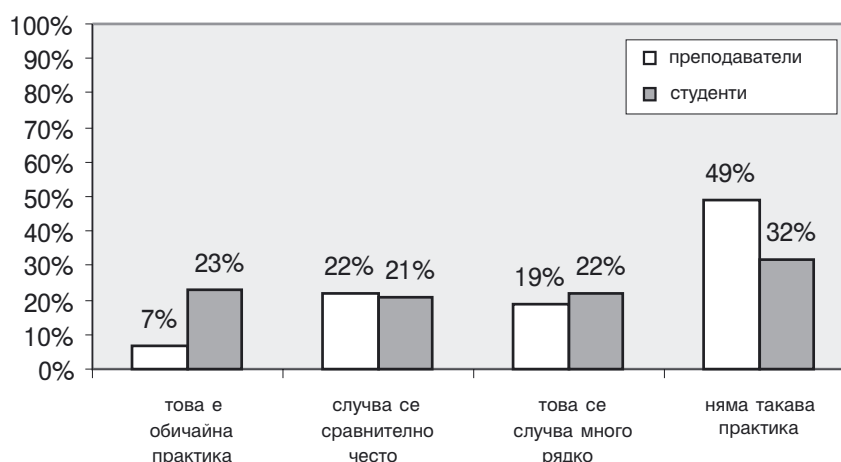
Оказва се, че според половината от студентите е честа или обичайна практиката преподавател да включи свои книги като част от задължителната литература по своя предмет и да задължава студентите да си закупят личен екземпляр, а само 12 на сто не са се сблъскали с тази порочна практика, която в принципа си е форма на корупция. Това показва превръщането на подобни взаимодействия, които са в разрез с академичните норми на общуване, в обичаен фон, на който се играе голямата корупционна игра.

Доколко подобни ситуации се срещат във Вашия факултет/ специалност: 'Студент разработва курсов проект/ работа на свой колега срещу заплащане'?

Част от тази игра понякога (макар и привидно) се играе и само с един отбор: студенти разработват на свои колеги срещу заплащане курсови проекти, чертежи и прочие, като отново за половината от студентите това е обичайна или честа практика. Основният проблем тук, допълнително подсилен и от данните от фокус-груповите дискусии е, че, първо, самите студенти твърде рядко възприемат това като нещо нередно, и второ, което е едновременно и резултат, и предпоставка на първото, то се превръща във форма на корупция, доколкото разлага (ако използваме българския еквивалент на латинското *corruptio*) идеята за качество на образователния процес и неговите резултати.

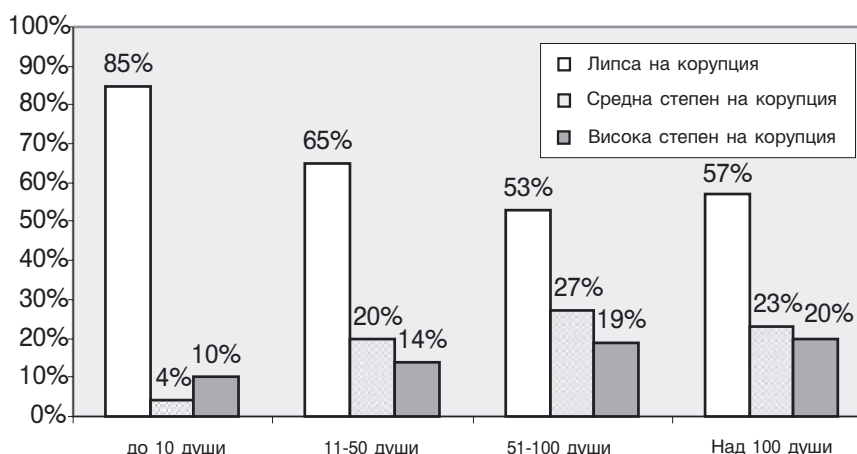
Доколко подобни ситуации се срещат във Вашия факултет/ специалност: 'Преподавател дава частни уроци на кандидат-студенти в университета, в който преподава'?

С малко по-слаба разпространеност и с по-ниска честота е практиката преподавател да дава частни уроци на кандидат-студенти в университета, в който той преподава. На пръв поглед това няма нищо общо с корупция, а може да бъде и лесно оправдано с ниския материален статус на университетските преподаватели. Но по-задълбочен социологически анализ показва, че практики като тази вкарват в орбитите на корупцията самата идея за равни права и възможности за достъп до висше образование, като при достъпа е важно качеството на подготовката на кандидат-студентите, както и обвързаността на оценяването само според академични критерии. Именно подриването на академичните критерии и норми в случая превръща подобни, на пръв поглед невинни по формата си практики в генератор на корупция.

1.3. Фактори, оказващи влияние върху оценката за степента на разпространение на корупционните практики

1.3.1. Големина на курса и степен на разпространение на корупцията

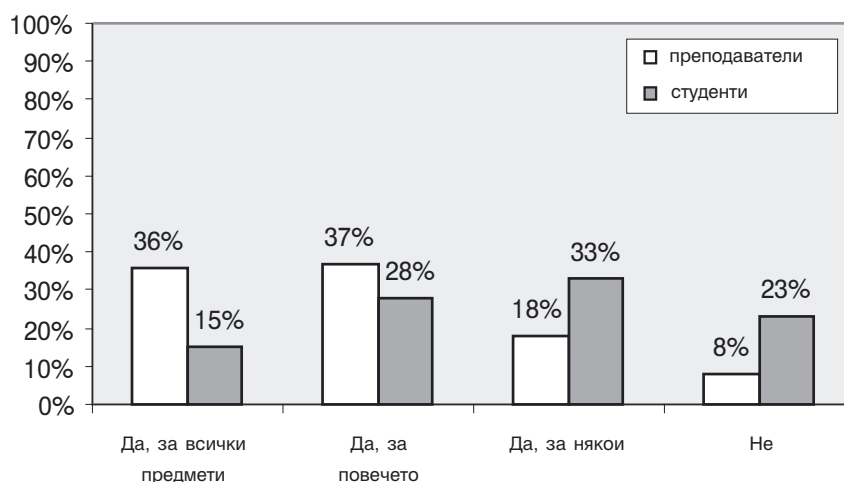
Колкото по-малък е курсът, толкова повече студенти отговарят, че няма корупция.

От отговорилите, че курсът им е до 10 души студенти, 85 на сто твърдят, че няма корупция сред техните доценти и професори и само 10 на сто твърдят, че тя е висока. При отговорилите, че курсът им е между 11 и 50 души оценката за липса или минимална корупция се споделя от 65 на сто, а ако курсът е над 50 души тази оценка вече е в стойности между 53 (51-100 души) и 57 на

сто (над 100). Забелязва се подобна структура и при оценката за степента на разпространеност на корупцията сред асистенти – 95 на сто от студентите с курс до 10 души твърдят, че няма корупция сред техните асистенти и този процент пада до 65 и 70 на сто при курсове съответно от 51 до 100 души и над 100.

1.3.2. Публичност на изискванията към процедурата за оценяване

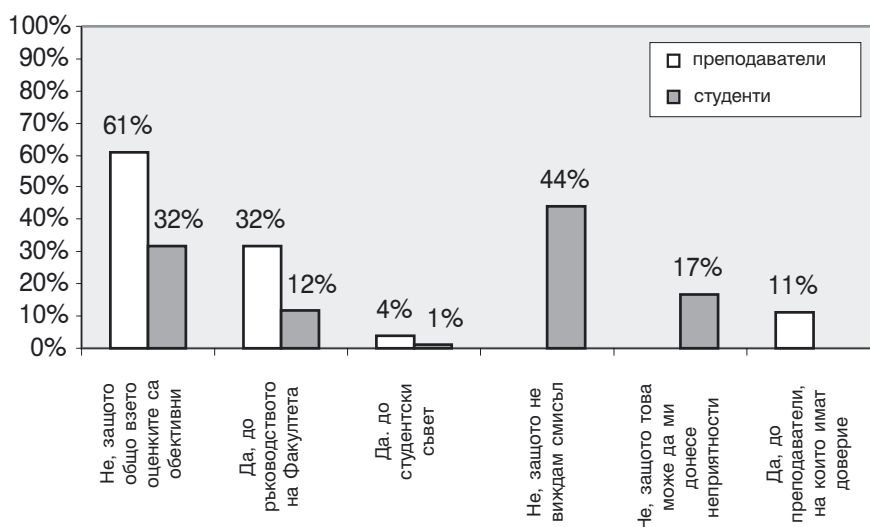
Във Вашата специалност обявени ли са предварително изискванията за процедурата на оценяване по различните предмети?

Откриваме известна зависимост между оценката за степента на разпространеност на корупцията и отговорите с “не” на този въпрос студенти – те в по-малка степен от останалите си колеги дават отговори “липса на корупция” и в по-голяма степен преценяват, че корупцията сред техните преподаватели-доценти и професори – е висока. Това веднага ни води до препоръката, че публичното предварително обявяване на процедурите за оценяване по предметите е институционален механизъм, който би могъл да ограничи корупцията.

1.3.3. Обективност на оценяването

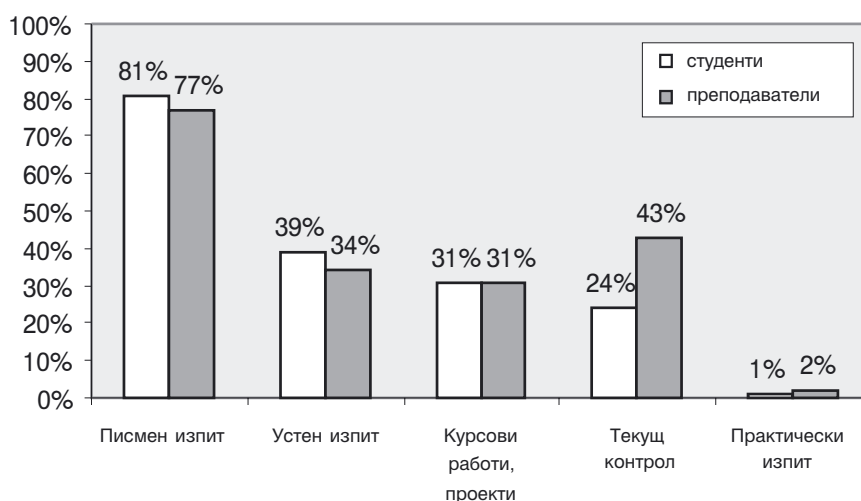
Имало ли е случаи в последните години, когато студент/студенти от Вашия факултет са подавали оплаквания от необективност на оценяването?

По-малко от една трета от студентите са убедени в обективността на оценяването – това само по себе си е много сериозен проблем и най-малкото може да подхранва подозрения за корупция при оценяването сред останалите 70 на сто от студентите. Най-много отговори, че оценките им са обективни, дават студентите от изкуствата – 44 на сто, следвани от студентите от хуманитарните и социални науки – 43 на сто, математика и информатика – 38 на сто. Най-малък е процентът на далите този отговор сред студентите от природните науки – 22 на сто, следвани от медиците – 23 на сто, инженерите – 24 на сто; следват икономистите с 27 на сто. Данните от отговора за степен на разпространеност на корупцията сред преподавателите – професори и доценти, показват, че точно най-голям дял от студентите от хуманитарните и социални науки, следвани от студентите по изкуствата считат, че корупцията в техните специалности е ниска или липсва; и съответно най-малък дял отговарят, че е висока. А най-големият процент студенти, отговорили, че в техните специалности има висока степен на разпространеност на корупцията са от инженерните специалности, следвани от медицина и икономика. Иначе казано, съществува зависимост между степента на убеденост, че оценките са обективни и съзнанието за разпространеност на корупцията. Това означава, че проблемът за контрола върху обективността на оценяването, е ключово важен за преодоляване на корупцията.

1.3.4. Текущ контрол

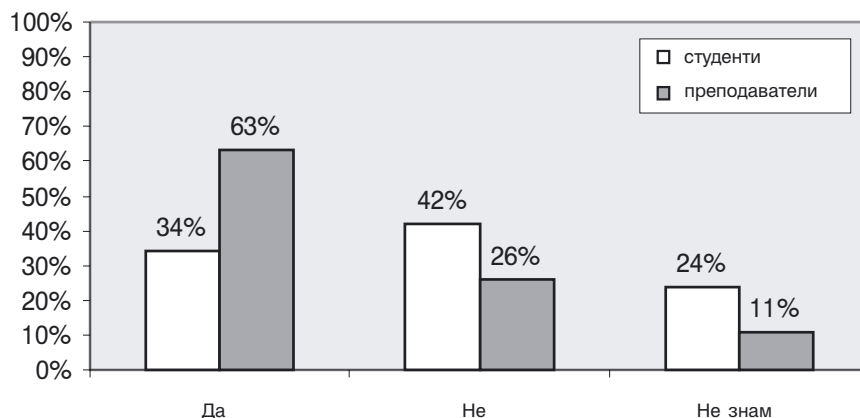
Като правило във Вашата специалност оценката по предметите се формира най-вече от:

Вижда се, че има опции, в които разминаванията в отговорите на студенти и преподаватели не са така драстични – писменият изпит е еднакво “видим” и за двете групи, както и курсовите работи и проекти. И анализът по специалности показва, че при писмения изпит има най-малко разминавания. Разминаването по отношение на текущия контрол – завишаване от страна на преподавателите – означава, че често пъти студентите не осъзнават значението на този контрол, т.е. той не е стриктно регламентиран или на практика не съществува. Това премества тежестта върху изпита и делегира големи правомощия на изпитващия/изпитващите – а данните показват, че точно там се съсредоточават основна част от корупционните практики, свързани с учебния процес. По наше мнение, ако има стриктни изисквания за участие в учебния процес по време на семестъра, свързани с текущо оценяване, което при това е видимо за всички участващи, доколкото става дума за обща работа в група, те ще доведат до намаляване на корупционния натиск за взимане на изпит и ще повишат и качеството на образованието.

1.3.5. Проучване на студентското мнение

Има ли практика във Вашия университет да се проучва студентското мнение за преподавателите?

Както показват данните, за такава практика знаят само една трета от студентите, като за по-голямата част от тях тази практика няма смисъл, тъй като нищо не променя в учебния процес. Следователно, в учебния процес на студентите се гледа по скоро като на обект на преподаване, а не като на партньор. След като те не усещат права по отношение на основната дейност в университетите, дали биха имали смелост да се противопоставят на отклонения в учебния процес? След като студентите не се чувствуват партньори в учебния процес, каква е гаранцията, че те не се отнасят инструментално към него?

8. Основни изводи:

Тръгнахме от едно широко разбиране за корупция, разбрана като “употреба на обществено значими цели за лично облагодетелствуване” и приехме, че във висшето образование тя е възможна, когато няма ефективни корективи, измерващи съответствието между обществено значимите цели в образованието, и средствата, чрез които са постигнати. А именно, когато:

- няма съвпадение на вижданията на заинтересованите лица кои са обществено значимите цели на образованието или те не са предмет на обсъждане (например какво е качеството на образованието в съвременната ситуация);
- няма ясни критерии и процедури, които са публично проверяеми, за постигането на тези цели (например ефективни системи за контрол на качеството или обективни изпитни процедури);
- няма връзка между пазара на труда и образованието (липсата на такава връзка дава възможност за подмяна на образователното усилие с пари в брой или с друг тип необразователни усилия).

Първо, най-значимият извод е установеното постоянстващо разминаване на мненията на студентите и преподавателите по серия от въпроси.

- Двата основни актьора във висшето образование, преподаватели и студенти, интерпретират по различен начин негови основни елементи:
 - регулацията (и отклоненията от нея)
 - изпитните процедури
 - обективността на оценяването.

Това е индикатор за размиване на обществено-полезната публична цел на висшето образование по принцип. Ако това е налице, съществува опасност тази цел постоянно да се предефинира от гледна точка на личния интерес – т.е да произвежда корупция.

Второ, оказва се, че няма ясни критерии и процедури както за изискванията за изпитите, така и за проверяване на обективността на оценяването. Това се оказва фактор, допринасящ за по-високата оценка на разпространеност на корупцията.

Трето, връзката между пазара на труда и вижданията за разпространеност на корупционните практики във висшите училища е изкривена, като данните очертаха един относително затворен порочен кръг между корупция във висшите училища и дефекти на българския пазар на труда. От една страна наличието на корупция във висшите училища се отразява на очакванията на студентите за пазара на труда и съответно на техния подход към него. По-конкретно, по-високите нива на толериране на корупция от страна на студентите, както и по-високата им субективна оценка за нейното разпространение в тяхното висше училище, водят до очакване на пазара на труда успехът да зависи по-малко от знания и умения по специалността и относително повече от други фактори. По този начин корупцията в университетите причинява изкривявания на пазара на труда, като го захранва с нови участници, които не са убедени в значението на знанията, уменията и професионалните качества за успех на този пазар. От друга страна, впечатленията, които българският пазар на труда оставя у студентите, са от значение за техните корупционни нагласи и практики в самия университет. По-конкретно, колкото по-убедени са студентите, че на българския пазар на труда се успява с качества различни от професионалната подготовка, знания и умения, толкова по-склонни са те да оправдават корупцията като “взаимно изгодна” и да толерират корупционни действия.

Това означава, че независимо от оценките за степента на разпространеност на корупционните практики в системата на висшето образование, налице са структурни предпоставки, които стоят в основата на възможността за разпространеност и възпроизводство на феномена корупция.

9. Основни препоръки

- Да се започне дебат между основните заинтересовани лица в сферата на висшето образование за това, какви са неговите основни цели, какво означава качествено образование в общество, основано на знанието и как се постигат тези цели;
- Стриктно да се регламентират изпитните процедури и да се задействуват вътрешните системи за контрол на качеството;
- Ако има стриктни изисквания за участие в учебния процес по време на семестъра, свързани с текущо оценяване, видимо за всички участващи в групата, те ще доведат до намаляване на корупционния натиск за взимане на изпит и ще повишат качеството на образованието;
- Да се приведе в действие изискването на Закона за висшето образование от 2004 г. студентите да станат активен партньор в образователния процес, като редовно се взима тяхното мнение за качеството на преподаването, така и за изпитните процедури;
- Да се установи активно взаимодействие между висшите училища и пазара на труда в лицето на работодателите, така че от една страна образованието да се пренастрои по посока на по-голяма практическа приложимост, а от друга – работодателите да стимулират, насърчават знаещите и можещи студенти.

Екип на проекта:

Ръководител:

Доц. Петя Кабакчиева – Асоциация за социални изследвания

Участници :

- Проф. Георги Димитров – Асоциация за социални изследвания
- Гл.ас. Димитър Благоев – Асоциация за социални изследвания
- Гл.ас. Живко Георгиев - Фондация “Общество и информация”
- Д-р Георги Ганев – Център за либерални стратегии
- Доц. Васил Гарнизов – Център за социални практики

За контакти:

доц. Петя Кабакчиева, Асоциация за социални изследвания

Бул. “Цариградско шосе” 125, бл. 4, ет. 4

тел.: (+ 359 2) 971 1002 (в. 346, 347), факс: (+359 2) 870 6260

ел. поща: ASI@sclg.uni-sofia.bg, <http://www.asiarp.org/>

8. Социални корени на различните типове и форми на корупционни практики във висшето училища в България

Фондация "Общности 2002"

Основавайки се на разбирането на естеството на корупцията като предварително условие за ефективността на мерките за противодействие срещу нея, настоящият проект си постави следните цели:

- да разкрие основните типове и форми на корупционни практики във висшето образование в тяхната специфична обвързаност с институционално-структурните параметри на образователната ситуация в България към момента;
- в резултат от горното да изработи стратегия и да очертае възможните днес политики за борба с корупцията във висшето образование.

В хода на проекта бе проучена цялата достъпна у нас литература по въпросите на корупцията, въз основа на чиито анализ осъществихме набиране и анализ на конкретна емпирична информация. Изследването използва основно качествени методи в интерпретация на данните от:

- две фокус-групи със студенти от софийски и от провинциални ВУ и една фокус-група с преподаватели от софийски ВУ;
- десет експертни оценки от преподаватели и административни служители от типологически подбрани ВУ в страната;
- типологически подбрани Правилници на 10 различни ВУ;
- цялата нормативната база, регулираща сферата на висшето образование в България
- официалните интернет страници на всички висши училища в България
- предходни публикации по темата за корупцията във висшето образование (случаят с ВТУ).
- предходни емпирични проучвания с количествени методи по същата тема, осъществени от други колективи ("Corruption in Higher Education in the Republic of Macedonia", "Типология на корупционните практики във висшето училища в България и стратегия за противодействие", реализиран от експертен екип към Асоциация за социални изследвания и приложни изследователски практики, финансирано от *Коалиция 2000*, "Основни нагласи и представи за корупцията в СУ "Св. Кл. Охридски" на Фондация Социален диалог. Проект "Антикорупционно образование и гражданско противодействие на корупцията в СУ "Св. Климент Охридски").

Нашият екип установи необходимостта да се отиде отвъд тясното разбиране за корупцията, което я ограничава до многообразните прояви на подкупи във всевъзможни форми. Наложи се да разработим свое оригинално разбиране на корупцията, според което корупция е «всеки начин на изпълнение на определена публична дейност, при който се променя качествено нейния характер във вреда на обществения интерес.» Това ново разбиране ни позволи да разкрием както източниците на естествената предразположеност на академичния живот към корумпиране, така и специфичните за днешните български условия процеси на превръщане на корупцията във висшето образование в систематично възпроизвеждащо се явление. Корупционните практики във висшето образование се дължат на неговата рязка масовизация в условията на фрапантен недостиг на ресурси, поради което се очертава и трайна тенденция на спад на качеството на висшето образование. При тези условия корупционните практики се превръщат в тактическо средство за оцеляване – на първо място, на институционално равнище и чак след това, на второ място, на индивидуално равнище.

В резултат от проведения анализ на емпиричната информация могат да бъдат формулирани следните изводи:

- Във висшето образование през последните 15 години в България се наблюдава процес на фундаментална промяна. От елитарно през годините на социализма (с брой на студентите около 86 000), висшето образование стана през 90-те години масово (поддържайки около 240 000 студента от 1995-1996 г. насам). Тази промяна в характера на достъпа до образование протече по-скоро спонтанно (а не толкова като преднамерено провеждана политика) в условията на:
 - драстично спадане на БВП и като следствие от това;
 - спад на дела, отделян в бюджета за висше образование.
- Парадоксът е в това, че подобна масовизация на образованието предполага най-малко трикратно увеличаване на разходите за образование. У нас намаляването на разходите доведе до използването на масовия достъп до висше образование като спасителна мярка за неговото оцеляване – но с цената на отказ от стандартите за качество.
- В резултат от всичко това стана възможно продуктът на висшето образование да се мисли чисто формално и от много студенти, и от преподаватели. Обезценката на образованието значително облекчава, както “подаряването” му, така и едноличната му “продажба”.
- Проучването показва, че корупционните практики са многообразни и широко-разпространени – те се разпростират на всички етапи на академичния живот от приема на студенти, до производството на академици и обхващат както учебния процес, така и поддържащите го административни и стопански дейности.
- Корупцията я създават не отделните личности, а институционалните обстоятелства. Могат да бъдат разграничени два основни типа корупционни практики:
 - Произтичащи от макро-социални условия (например, натиск на пазарна конюнктура към прекомерен интерес към определени специалности или пък липса на връзка с пазара на труда за други специалности; нормативна уредба на системата за висше образование, която изключва конкурентните отношения и пр.);
 - Произтичащи от специфичната уредба на специфичния академичен процес (например, “бели полета” в правилниците, липса или заобикаляне на механизмите за поддържане на качеството на образованието, регламентирано действие “по целесъобразност”, непрозрачност във взаимоотношенията между преподаватели и студенти и пр.

Видовете корупционни практики могат да се разграничат въз основа на различни признаци – етапи на образователния процес (от кандидатстването до дипломирането); етажи на взимане на решения и поемане на отговорност; предмет на корупционния интерес – оценка, диплома, дисертация, хабилитация. Изследването обаче показва, че общите институционални условия за разпространението на корупционните практики са много по-съществени от тези видови различия.

- Корупция и влошаване на качеството на висшето образование са взаимосвързани феномени, които имат общ произход в липсата на нормативни, финансови и институционални предпоставки за прозрачно и отговорно управление и развитие на системата за висше образование. Корупцията е персонално изкористяване на общия процес на влошаване на качеството на висшето образование и вторичен механизъм за допълнително влошаване на качеството на образованието.
- Корупцията във висшето образование не се свежда само до предлагане, искане и взимане на подкупи. Тя включва всички практики, които водят до загуба на собствения характер на академичните дейности чрез нарушаване на техните стандарти и пряко вредят на интересите на гражданите, защото:
 - Произвеждат огромно число безработни, чиято издръжка се плаща от всички;
 - Произвежда некадърни специалисти, чиито некачествени услуги – лекари, учители, юристи и пр. – принуждават всички ни да си осигуряваме “по втория начин” тези услуги, но след като сме платили и за “първия”;
 - Рязко влошава възможностите за професионална реализация на специалистите, които добросъвестно са придобили образованието си чрез девалвация на дипломите и пренастищането на пазара на труда.

- Обезсмисля поддържането на нормите на академичен живот и те масово се заобикалят. Това рязко демотивира добросъвестните участници в академичния живот и този процес вторично влошава качеството на образованието.
- Най-важната полза от промененото разбиране за естеството на академичната корупция е във възможностите, които тя разкрива за провеждане на практически ефективни политики за противодействие на корупционните практики. При сегашното положение борбата с корупцията в сферата на висшето образование предполага обаче съществени институционални промени. Такава политика обаче е възможна при изпълнението на няколко ключови макро-обществени условия:
 - По-пряко обвързване на продукта от дейността на висшите училища с обществените потребности и с нуждите на пазара на труда.
 - Промяна на механизмите на финансиране на висшето образование с оглед привличането на по-голям ресурс от самите студенти, но и за много по-голяма ефективност при използването му за постигане на конкретни образователни цели, както и за институционализиране на конкуренцията като фундаментален стимул за развитие на висшето образование.
 - Нов закон за висше образование, чрез който: 1) студентът да се превърне в субект, отговорен за услугата, която получава; 2) да се създадат механизми и стимули за конкуренция между висшите училища и вътре в тях; 3) да се поддържа на публично достъпна информационна система за ефективност на управлението на висшите училища като предварително условие за тяхната академична правоспособност. Важно е обаче този нов закон да не бъде наложен на академичната общност, а да е резултат от постигнат публичен консенсус за приоритетите в развитието на висшето образование.
 - Промяна в институционалната уредба на висшите училища с оглед създаване на условия за прозрачност и персонална отговорност във всички академични дейности – преподаване, оценяване, администриране и управлението. Промяната включва и въвеждане на специфични стимули за конкретните дейности по поддържане и развитие на качеството на образованието.
- Ключова предпоставка за провеждане на антикорупционна политика във висшите училища е декриминализация на дебата за корупцията. Това означава проблемът да не се поставя в плоскостта “колко вземат” и “как го правят”, “кой е виновен” и “как да го докажем”. Корупция възниква и процъфтява винаги, където има условия за това. Ефективната борба минимизира именно възможността за изкушенията на корупцията. Тук ролята на мас-медиите е от най-голямо значение – именно те могат да покажат как условията на сегашния университетски живот предразполагат към корупция и как тя разгражда “обществената тъкан”.
- За съжаление на професионалните изследователи, журналистите масово отказват да чуят това послание, защото те “си знаят”, че корупцията е взимане на подкупи и нищо друго. За радост на университетските ръководства, които в противен случай биха се видели принудени да провеждат анти-корупционни политики.
- В тази връзка изрично настояваме на една категорична позиция: Въпреки че при сегашните институционални условия не могат да се очакват радикални постижения в борбата с академичната корупция, това по никакъв начин не отменя възможността по места да се предприемат незабавни практически стъпки за нейното ограничаване – прозрачност (специфична за съответната специалност публичност) в изпитните процедури, прозрачност за мобилността на студентите; прозрачност за решенията на катедрените и други университетски ръководства и пр.

За контакти:

проф. Георги Димитров
 Фондация “Общности 2002”
 тел.: (+ 359 2) 971 1002 (в. 346, 347)
 ел. поща: gd@sclg.uni-sofia.bg

9. Правилник за дейността на обществения посредник в Софийския университет “Св. Климент Охридски”

Фондация “Социален диалог”

Глава първа ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Този правилник урежда правното положение и дейността на обществения посредник в университета.

Общественият посредник отстоява и се застъпва за осъществяването на правата и свободите на всички лица, които се обучават в рамките на програмите на университета или на индивидуални планове, както и тези на преподавателите, работниците и служителите в университета пред университетските власти.

(1) В своята дейност общественият посредник е независим и се подчинява само на разпоредбите на този правилник и законодателството в Република България като се ръководи от личната си съвест и морал.

Общественият посредник осъществява дейността си въз основа на договор с организацията застъпник, за срока и в рамките на изрично упълномощаване от ректора, в рамките на собствената му компетентност да събира и получава информация, и да проучва случаите по подадени жалби, възражения и писма.

Общественият посредник не може да нарушава академичната автономия и задължително спазва поверителността на личните данни и на цялата информация, представляваща служебна тайна, която му е станала известна при осъществяване на дейността му.

Университетските власти предоставят на обществения посредник необходимата информация и му оказват съдействие при осъществяване на дейността му в рамките и за срока на пълномощията му, предоставени от ректора.

Дейността на обществения посредник се осигурява в рамките на проект “Антикорупционно образование и гражданско противодействие на корупцията в “СУ Св. Климент Охридски” по програмата “Гражданското общество срещу корупцията”, финансиран от организацията застъпник, в сътрудничество с университета, въз основа на договор между университета и организацията застъпник.

Общественият посредник е независим от административната структура на университета и се отчита за своята дейност пред ректора в рамките на редовния си доклад.

Глава втора ОПРЕДЕЛЯНЕ, УПЪЛНОМОЩАВАНЕ И ОТТЕГЛЯНЕ НА ПЪЛНОМОЩИЯТА

Общественият посредник се определя по предложение на организацията застъпник или чрез конкурс като се одобрява от ректора за предвидения срок на разгръщане на дейността му по проекта /01.11.2004 – 31.01.2005 г./.

За обществен посредник може да бъде определен български гражданин с висше образование, който притежава високи морални качества и подготовка в областта на организацията и осъществяването на висшето образование.

(1) Организацията застъпник определя лице, което да осъществява функциите на обществен посредник, сключва договор с него и го предлага на ректора за одобрение.

Договорът между организацията застъпник и предложеното от него лице влиза в сила след одобрението от ректора.

Ректорът одобрява предложението на организацията застъпник в срок от една седмица от неговото получаване като предоставя на посоченото лице изрично пълномощно, в рамките на собствената му компетентност да събира и получава информация, и да проучва случаите по подадени жалби, възражения и писма, в което се посочват дейностите и структурите, до които обществения посредник има достъп и срокът на упълномощаването.

Ректорът уведомява всички заинтересовани структури, служби и лица с текста на пълномощното и този правилник.

В случай на неодобрение от страна на ректора на предложения обществен посредник, организацията застъпник прави ново предложение.

След като бъде упълномощено от ректора лицето по смисъла на член 9 придобива качеството на обществен посредник и може да изпълнява дейностите по този правилник, в рамките на предоставените му пълномощия.

Общественият посредник започва да изпълнява дейността си след подписване на декларация за спазване на поверителността на личните данни и на цялата информацията, представляваща служебна тайна, която му е станала известна при осъществяване на дейността му.

(1) С оттегляне на пълномощното от ректора лицето, изпълняващо дейността на обществен посредник, губи качеството обществен посредник.

Ректорът оттегля пълномощното предсрочно при:

- установяване липса на някоя от предпоставките по член 8;
- фактическа невъзможност да осъществява дейността повече от 1 месец;
- влизане в сила на присъда за умишлено престъпление;
- при нарушаване изискванията на този правилник;
- оставка.

Ректорът уведомява организацията застъпник и всички заинтересовани структури, служби и лица за оттеглянето на пълномощното.

Мотивирано предложение за оттегляне на правомощията може да прави до ректора и организацията застъпник при случаите на алинея 2.

Общественият посредник има право да бъде изслушван от ректора в присъствието на представители на организацията застъпник в случаите по ал. 2, т. 1, 2, 4 и 5.

В случаите на предсрочно оттегляне на пълномощията организацията застъпник може да направи ново предложение за определяне на друго лице за обществен посредник съобразно член 7.

Глава трета ДЕЙНОСТ

Общественият посредник:

- приема и разглежда жалби и сигнали за нарушения на права и свободи от университетската администрация;
- прави проверки по постъпилите жалби и сигнали;
- дава препоръки за възстановяване на нарушените права и свободи пред университетската администрация;

- посредници между университетската администрация и засегнатите лица за преодоляване на допуснатите нарушения и примирява позициите им;
- уведомява органите на прокуратурата, когато има данни за извършено престъпление от общ характер;
- има право на достъп до университетските власти, включително и да присъства при обсъждане и вземане на решения от тях по въпроси, засягащи права и свободи на лицата по чл.2;
- има право да иска и получава навременна, точна и пълна информация от университетските власти;

Общественият посредник може да действа по своя инициатива, когато констатира, че не се създават необходимите условия за зачитане на правата и свободите на лицата по член 2.

Общественият посредник няма право да огласява обстоятелства, станали му известни при изпълнение на неговите функции, които са държавна, служебна или търговска тайна или са от личен характер.

Книжата и кореспонденцията на обществения посредник не подлежат на проверка или изземване от университетските власти. След края на дейността обществения посредник, действащ по този правилник, книгата се предават на следващия или се унищожават от него, ако такъв не бъде установен в срок от една година след приключване на дейността му.

В края на периода на своите пълномощия общественият посредник представя до ръководните органи на университета доклад за извършената от него дейност.

Глава четвърта ОПЛАКВАНИЯ И СИГНАЛИ

(1) Всички лица по член 2, без разлика на гражданство, пол, политическа принадлежност или религиозни убеждения, могат да се обръщат към обществения посредник с оплаквания и сигнали без да се събира такса.

Всички оплаквания и сигнали се подават в писмена форма и трябва да съдържат данни за подателя, начин на осъществяване на контакт, както и информация за нарушението и нарушителя.

При подаване в устна форма се съставя протокол.

(1) Общественият посредник разглежда постъпилите сигнали и оплаквания в едноседмичен срок и предоставя на подателите своевременна информация.

Не се приемат оплаквания и сигнали за нарушения, осъществени преди повече от една година.

Университетските власти, до които се отнасят становищата, предложенията и препоръките на обществения посредник, са длъжни да ги разгледат в 14-дневен срок и да го уведомят за предприетите от тях мерки.

Глава пета ДОКЛАД НА ОБЩЕСТВЕНИЯ ПОСРЕДНИК

(1) Общественият посредник изготвя публичен доклад до ръководните органи на университета в края на периода на своята дейност, но не по-късно от края тримесечието от началото на дейността му или от предходния доклад.

Университетските власти са задължени да се запознаят със съдържанието на доклада. Съставянето или разпространението на доклада не зависи от университетските власти.

Докладът съдържа информация за:

- постъпилите жалби и сигнали, по които проверките са приключили и резултатите от тях;
- случаите, когато намесата му е останала без резултат, и причините за това;
- направените предложения и препоръки, както и дали са били взети предвид;
- резюме.

По искане на ректора или по своя инициатива общественият посредник изготвя доклади по отделни случаи, за които се прилагат общите правила за доклада на обществения посредник.

ДОПЪЛНИТЕЛНА РАЗПОРЕДБА

§ 1. По смисъла на този правилник:

1. “университет” е Софийският университет “Св. Климент Охридски”;
2. “университетски власти” са всички органи на управление, структури за обучение и управление на университета;
3. “организация застъпник” е Фондация “Социален диалог”....

ПРЕХОДНИ И ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

§ 2. Настоящият правилник влиза в сила с неговото подписване от ректора и организацията застъпник и продължава да действа до изтичането на проекта 31.01.2005 г., целящ пилотното установяване на институцията в университета.

В началото на месец ноември, 2004 г. за първи академичен омбудсман на СУ “Св. Климент Охридски” беше избрана проф. Добринка Темнискова. Проф. Темнискова е професор по ботаника. До 2002 г. тя е ръководител катедра Ботаника към СУ, а до 2003 г. - член на Академическия съвет на СУ “Св. Кл. Охридски”. Студенти, преподаватели и служители, които биха искали да се обърнат с молба за съдействие към новоизбрания академичен омбудсман на университета могат да направят това по електронна поща на адрес: temn@biofac.uni-sofia.bg. Кабинетът за прием на проф. Темнискова е разположен в сградата на Биологическия факултет на СУ “Св. Климент Охридски” на адрес: бул. “Драган Цанков” #8, 1164 София. Обявените приемни часове са в работни дни както следва: понеделник от 11 до 13 ч и четвъртък от 14 до 16 ч в кабинет 351.

За контакти:

Анна Атанасова
Фондация “Социален диалог”
anna_athanassova@abv.bg
<http://www.socialdialogue.hit.bg>
Тел: (+359) 887 48 98 08

10. ВЪТРЕШНИ ПРАВИЛА ЗА РАБОТА НА УЧИЛИЩНИТЕ ПОСРЕДНИЦИ.

Проект

*Българска асоциация за извънсъдебно
решаване на спорове, Пловдив*

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Чл.1 Този правилник урежда отношенията, свързани с разглеждането на спорове от училищния посредник, действащ на територията на СОУ

Чл.2 Разглеждането на спора от училищния посредник е доброволна, неформална, поверителна процедура, при която трето неутрално лице – училищен посредник – подпомага спорещите страни сами да постигнат взаимноприемливо споразумение.

Чл.3 Училищният посредник разглежда спорове, възникнали при или по повод осъществяването на учебния процес, между лицата, участващи в него – ученици, родители, преподаватели, директор, общинска администрация, регионален инспекторат по образованието.

Чл.4 Не могат да се отнасят към училищния посредник спорове, които са уредени със задължителни законови разпоредби.

Чл.5 Училищен посредник може да бъде дееспособно лице, което притежава необходимата професионална квалификация за медиатор, познания за спецификата на отношенията в училищата, и опит в работата с непълнолетни лица.

Чл.6 Лицето, избрано да участва в разрешаването на конкретен спор като училищен посредник, следва да бъде одобрено и от двете спорещи страни.

Чл.7 Не може да бъде училищен посредник лице, което се намира в родствена, административна, договорна или друга връзка или зависимост с една от страните, или има личен интерес към предмета на спора.

Чл.8 Дейността на училищния посредник се финансира чрез.....

/Варианти: Финансира се от училищното настоятелство чрез абонамент; безплатна е за страните и се извършва на обществени начала, и др./

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ НА РАБОТА НА УЧИЛИЩНИЯ ПОСРЕДНИК

Чл.9 Разглеждането на спор с участието на училищния посредник е достъпна процедура, основана на принципите на доброволност, равнопоставеност, независимост, безпристрастност, неутралност и поверителност.

ДОБРОВОЛНОСТ

Чл.10 Страните участват в процедурата по собствена воля и са свободни да прекратят участието си в нея, както и да постигнат доброволно и неналожено им от трета страна споразумение за решаване на спора.

НЕУТРАЛНОСТ

Чл.11 Училищният посредник не взема страна и не налага разрешаване на спора, а само подпомага страните за постигане на споразумение.

ПОВЕРИТЕЛНОСТ

Чл.12 Обсъжданията по време на процедурата се пазят в тайна и могат да бъдат оповестявани само със съгласието на страните или в случаите, предвидени в закона.

РАВНОПОСТАВЕНОСТ

Чл.13 Училищният посредник осигурява на страните равни възможности за участие в процедурата.

БЕЗПРИСТРАСТНОСТ

Чл.14 Училищният посредник се отнася към позицията на всяка от страните с еднакво уважение, като не показва предпочитание и не им дава съвети.

НЕЗАВИСИМОСТ

Чл.15 Училищният посредник няма административна, родствена, договорна или друга зависимост от някоя от страните.

ПРОЦЕДУРА ЗА ОТНАСЯНЕ НА СПОР ПРЕД УЧИЛИЩНИЯ ПОСРЕДНИК

Чл.16 Процедурата пред училищния посредник може да започне по инициатива на всяка от страните по спора.

Чл.17 Процедурата се провежда в срок от 10 дни, на подходящо място и в удобно за страните време.

Чл.18 В процедурата страните участват лично. Малолетните страни участват заедно със законния си представител. Непълнолетните лица участват със законния си попечител, ако пожелаят, или ако посредникът прецени, че това е необходимо за защита на интересите им.

Чл.19 При противоречие в интересите на малолетното или непълнолетното лице и неговият законен представител, съответно – попечител, посредникът може да привлече със съгласието на страните представител на Общинската служба за закрила на детето, или да прекрати процедурата.

Чл.20 Преди започване на процедурата посредникът информира страните за същността на процедурата и нейните последици и изисква писмено или устно съгласие за участие.

Чл.21 За изясняването на спора и обсъждане възможностите за сключване на споразумение посредникът провежда общи срещи с участието на двете страни. При необходимост и с тяхно съгласие посредникът се среща с всяка страна поотделно.

Чл.22 Процедурата приключва със сключването на споразумение между страните, с отказ на една от страните да продължи участието си, или при становище на посредника, че постигането на споразумение е невъзможно.

Чл.23 Споразумението се сключва в писмена форма и се подписва от страните. Когато страната е непълнолетна, споразумението се подписва и от законния ѝ представител или попечител.

Чл.24 Споразумението не може да противоречи на закона, добрите нрави и общественения ред.

Чл.25 Споразумението може да разрешава целия спор или части от него.

Чл.26 Споразумението има действие на договор, обвързващо страните.

Чл.27 Споразумението не може да обвързва със задължения трети лица, които не са участвали при постигането му.

За контакти:

Надежда Махмудиева, Българска асоциация за извънсъдебно разрешаване на спорове
бул. "6-ти септември" 152, ет. 2, стая 204, 4000 Пловдив
тел.: (+359 32) 625556
ел. поща: bairs@abv.bg, <http://www.lex.bg/members/bairs/>

Публикации на *Коалиция 2000*:

- Международни актове за противодействие на корупцията София, 1999 г., 174 стр.;
- Измерване и наблюдение на корупцията: Световната практика и българския опит София, 1999 г., 154 стр.;
- Корупцията в парламентарната практика и законодателния процес София, 1999, 388 стр.;
- Икономическата цена на корупцията София, 1999 г., 122 стр.;
- Съдебна власт и корупция София, 2000 г., 120 стр.;
- Борба с корупцията и злоупотребите в публичната администрация София, 2000 г., 92 стр.;
- Противодействие на корупцията в местната власт София, 2000 г., 128 стр.;
- Информационните технологии срещу корупцията София, 2001 г., 134 стр.;
- В търсене на механизми за по-добър корпоративен контрол София, 2002 г., 264 стр. ;
- Корупция и антикорупция София, 2003 г., 534 стр.;
- Антикорупция. Първо издание. София, 2000 г., 173 стр. Второ издание. София, 2003 г., 343 стр.;
- Корупцията в сто отговора. Първо издание София, 2000 г., 73 стр. Второ издание. София, 2003 г., 111 стр.;
- Местни обществени посредници в България София, 2004 г., 172 стр.;
- Институцията омбудсман в Европа и България: правна същност и практика София, 2004 г., 142 стр.

